ORLICE

ČASOPIS PRO GENEALOGII, HERALDIKU
A DALŠÍ POMOCNÉ VĚDY HISTORICKÉ

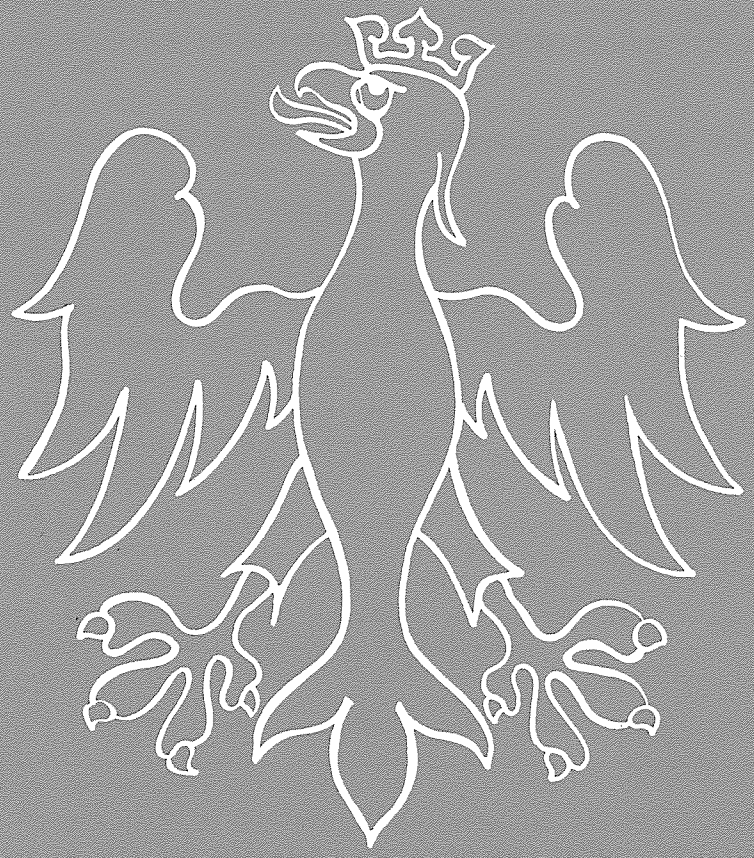

1/90

KLUB GENEALOGŮ A HERALDIKŮ
při DK Vítkovice, Ostrava

Zpráva o činnosti Klubu genealogů a heraldiků Ostrava při DK VÍTKOVICE za rok 1989.

Dne 25. 1. 1990 proběhla v prostorách DK VÍTKOVICE výroční členská schůze, kde byla mj. přednesena předsedou klubu Vladimírem Marklem následující zpráva o celoroční klubové činnosti.

Měsíc leden se obvykle stává v činnosti organizací měsícem hodnotícím. Ani náš klub není výjimkou. Odpověď na otázku "Jaký to byl rok?" není jednoduchá a tak bude rozdělena do několika následujících bodů.

Přednášková činnost:

V roce 1989 byly prosloveny následující přednášky:

19. 1. PhDr. Karel Jiřík:
Stav příprav publikace o nových Dějinách města Ostravy.

16. 2. Rudolf Žáček:
Od Mnichova k obraně kasáren v Místku.

30. 3. Vladimír Kejla:
Výsledky rodopisného bádání o rodu Kejlů.

27. 4. Jiří Palát:
Výzkum vícegeneračních rodin VŽSKG.

28. 5. MUDr. Vladimír Kulíšek:
Městečko Vlachovice - historie a genealogie.

29. 6. Miroslav Pavlů:
Heraldické památky Gottwaldovska.

30. 11. Vladimír Kejla:
Zkušenosti z výzkumů vlastního rodu.

S výjimkou ledna, července, srpna, října a prosince byly uskutečněny přednášky spojené s besedami, a to na téma: "Vlastivěda Severomoravského kraje", jichž se ujal člen výboru Miloslav Kroček. Po něm se v květnové přednášce připojil i Jiří Stibor a oba seznámili zájemce s historií míst, která měla být navštívena při zájezdu. S ohledem na obsazení místností v DK VÍTKOVICE nebyly uskutečněny všechny plánované přednášky a besedy v lednu, září a prosinci.

Samostatnou akcí bylo již v pořadí IV. setkání genealogů a heraldiků Ostrava 1989, které proběhlo ve dnech 14. a 15. října. Odeznělo přes 30 referátů, které vyslechla stovka posluchačů. Hodnocení na místě, a to ze strany odborníků, byla veskrze velmi dobrá a jsou již známy první ohlasy ze zahraničí; v časopisu ADLER byla otištěna několikařádková zpráva z pera Horsta Doležala. Poněkud dlouhá diskuse k otázkám návrhů nového státního znaku byla příčinou neodeznění všech plánovaných referátů. Ty však budou otisknuty v nezkrácené verzi v připravovaném Sborníku. Potěšující událostí byla aktivní účast referujících z Holandska, Polska a Rakouska. Samostatnou kapitolou je vystoupení podnikového orchestru Vítkovák pod taktovkou jeho uměleckého vedoucího J. Šindela, včetně provedené slavnostní fanfáry profesora ostravské konzervatoře L. Juřici a v neposlední řadě vystoupení profesorů uvedené školy pánů Bystroně a Ládra se skladbami J. Yberta a L. Juřici, které provázely slavnostní uvítání účastníků setkání. O dalších akcích, provázejících oba dny, bude zmínka později, takže zbývá několik slov o neformálním posezení po skončení programu prvního dne, kde bylo navázáno mnoho nových vztahů, stejně jako o mimořádném způsobu dopravy zvláštní tramvají do Vítkovic.

Není účelem tohoto hodnocení podrobněji se zabývat přednáškovou a publikační činností členů klubu mimo jeho rámec, přesto bych rád upozornil alespoň na příspěvky otištěné ve sborníku Ostrava č. 15.

Publikační činnost:

V edičním plánu roku 1989 bylo počítáno s maximálním snížením skluzů ve vydávání našeho klubového Zpravodaje. Technicky byly dány veškeré možnosti pro vyrovnání, ať již přípravou jednotlivých čísel, tak i možností tisku v několika tiskárnách současně. Ovšem neúnosným se stalo zvýšení cen tisku, takže bylo nutno vzít v potaz finanční možnosti klubu a čísla připravená ke knihtisku přepisovat pro reprodukci z plochy. I přes tento handicap byla řada Zpravodajů doplněna až po číslo 35. Dále bylo vydáno jedno mimořádné číslo z pera K. Müllera "Erbovní listiny v okresních archivech Severomoravského kraje" včetně doplňků k soupisu

erbovních listin v SOA v Opavě. Při příležitosti IV. setkání G a H v Ostravě vyšel latinský spisek Bartola de Saxoferrato: "Tractatus de insigniis et armis" (Pojednání o znameních a znacích), a to i v českém překladu PhDr. Zdeňka Uhlíře s původním komentářem JUDr. J. L. Bílého a PhDr. P. R. Pokorného. Z technických důvodů se nepodařilo vydat průvodce po výstavě Heraldická tvorba '89, tento tisk byl suplován pouze narychlo vytisknutou pozvánkou, ovšem za zmínku stojí umělecky provedená pozvánka na tuto výstavu včetně vložené pozvánky na IV. setkání z autorské dílny našeho člena M. Pavlů, stejně tak jeho opožděně vydaný list k 10. výročí působení našeho klubu v Ostravě.

Zájezdová činnost:

Dne 28. 5. 1989 se uskutečnil již několikrát odložený zájezd "Po stopách kolonizace severovýchodní Moravy". Kromě našich členů se ho zúčastnili i pracovníci VŽSKG. Komentář s hodnocením byl zveřejněn ve Zpravodaji, takže by bylo zbytečné se tímto tématem blíže zabývat. Podle účasti členů soudě bude nutno přikročit k jiným formám zájezdů, a to co do časového rozvrhu, tak i zaměření, aby se tyto akce staly atraktivnějšími.

Výstavní činnost:

V uplynulém roce se náš klub prezentoval dvěma výstavami. První z nich: "Člověk - tvůrce tradic V.Ž. 1828 - 1988" byla slavnostně otevřena 12. 4. 1989 v Síni tradic VŽSKG pod patronací vedení VŽSKG, propagace a podnikového muzea tehdy k.p. VÍTKOVICE. Výstava ještě trvá, ale již dnes lze říci, že se setkala s velkým úspěchem nejen doma, ale i ohlasy ze zahraničí jsou velmi příznivé. Nakonec o tom blíže hovoří kniha návštěv a korespondence našeho klubu.

Druhou v pořadí byla výstava "Heraldická tvorba '89", jíž se účastnilo z 21 pozvaných pouze 15 heraldických kreslířů. Výstava se stala diskusní tribunou zájemců o heraldickou kresbu, a to byl hlavní účel pořádání zmíněné akce. Při vernisáži výstavy, díky náměstkovi DK VÍTKOVICE dr. Pohlovi, asistovala i videokamera.

Práce výboru KGHO:

V uplynulém roce pracoval výbor v následujícím složení:

Předseda	Vladimír Markl
Místopředseda	Jiří Stibor
Jednatel	Ing. Ivo Vrba
Hospodář	Jiří Palát
Knihovník a archivář	Karel Láska
Vedoucí redakční rady	PhDr. Karel Müller
Distribuce	Věra Stachovská
Kronikář	Stanislav Mazurek
Člen výboru	Miloslav Kroček
Člen výboru	Vladimír Kejla
Člen výboru	MUDr. Vladimír Kulíšek

I přes plné obsazení výboru nebyla práce tohoto vedoucího orgánu nijak lehká. Jednatel byl pověřen zároveň technickou redakcí Zpravodaje, proto část jeho úkolů převzal předseda, hospodář se pak cele věnoval výzkumu Vícegeneračních rodin, i jeho úkoly byly přesunuty na bedra jednatele a distribuce tiskovin, místopředseda byl pověřen vedením přednáškové a zájezdové činnosti, V. Kejla vedením heraldického fotoarchívu a funkcí správce spolkové místnosti, p. Kroček se cele věnoval přednáškovému tématu Vlastivěda Severomoravského kraje a dokončení kurzu paleografie a MUDr. Kulíšek pak regionálním otázkám. Výbor se na svých schůzích scházel pravidelně 1 x měsíčně s výjimkou prázdninových měsíců. K tomu je třeba připočítat další tři mimořádné schůzky a jednu mimořádnou schůzku v měsíci červenci, která však pro malý počet účastníků nepřinesla kýžený efekt. Pro zaneprázdnění ediční činností (dotisk Zpravodaje ve frýdeckém provozu MTZ, tisky Úvod do české sfragistiky manželů Krejčíkových a Glogowského Potomci krále Jiřího z Poděbrad), stagnovaly práce na heraldickém archívu, přesněji řečeno na jeho doplňování, totéž platí i o klubových prostorách, kdy po počátečním zápalu přestal být zájem o dokončení a provoz prvořadou záležitostí a pouze nadšení několika členů výboru přispělo k doplnění mobiliáře, doplnění knihovny a částečnému zprovoznění obou místností. Zde je nutno poděkovat K. Hrbáčkovi za provedení natěračských prací. Samostatnou kapitolou byla

příprava IV. setkání genealogů a heraldiků. Počátkem roku byly rozděleny povinnosti, jejichž plnění bylo nutné pro úspěšné zvládnutí setkání, mezi jednotlivé členy a prováděna průběžná kontrola jejich plnění. Ani zde se však výbor nevyhnul určitým improvizacím, z nichž některé vedly k výrazným vnějším efektům (viz mimořádná hromadná doprava tramvají a prodej tiskovin v DK), které pak přispěly k takovému hodnocení, o jakém byla řeč.

Jako červená nit se celoroční činností klubu vinula práce na vícegeneračních rodinách ve V.Ž. Je potěšitelné, že kromě některých členů výboru se těchto úkolů chopili i další členové. Mnozí z vás jste výstavu, která přibližuje některé konkrétní výsledky výzkumu, shlédli a udělali si svůj názor. Všem zúčastněným patří dík nás všech, a to nejen za propagaci činnosti klubu.

Členská základna:

Jako každým rokem, tak i v roce minulém došlo k obměně členské základny. Někteří členové odešli z našich řad pro vysoký věk, jiní pro změnu svých zájmů, někteří, jak už to bývá, své rozhodnutí ponechali bez komentáře, a tak bylo nutno úbytek nahradit "novou krví". Členská základna tedy zůstává na stejné úrovni, jako byla před rokem, určitým plus je však omlazení naší základny, a to je velmi potěšující věc. Bohužel z našich řad natrvalo odešli dva vzácní lidé, a to po dlouhé nemoci ing. Ladislav Hep, CSc. a náš čestný člen pan ing. Jindřich Mach. O jejich činnosti a o klubové zvlášť jsou nemalé zmínky v nekrolozích. Výbor samozřejmě hledá cesty, jak získat ke spolupráci další potencionální členy a obrací se na všechny své příznivce o poskytnutí rad, či o propagátorskou činnost pro získání nových zájemců o členství v našem klubu.

Na přednáškách a besedách se setkáváme převážně s totožnými posluchači, několik nových tváří je opravdu výjimkou. Počty posluchačů se prakticky ustálily a i zde vedení klubu hledá nové formy k oživení zájmu o všechny druhy klubové činnosti. Určitým kladem je přítomnost mladší generace na našich akcích a její zapojení a kvalifikované dotazy v diskusích. I zde se otvírá velké pole působnosti pro všechny členy klubu.

Spolupráce s jinými organizacemi:

Zůstává zhruba na úrovni předcházejících let, i když jsou zde signály o možnosti rozšíření těchto kontaktů. Potěšitelný je zájem o naši práci i mezi zájemci o pomocné vědy historické ze SSR, určitě možnosti se nám nabízejí i ve styku s polskými genealogy a heraldiky, od nichž máme zprávy o nově se tvořících organizacích. Bohužel, navazování takovýchto kontaktů je spíše závislé na aktivitě jednotlivců, než na kolektivních přáních. Své zde jistě udělalo IV. setkání, a to nejen doma, ale i za hranicemi naší vlasti. Pro opožděné vydávání Zpravodaje stagnuje naše spolupráce i s profesními organizacemi, ovšem i zde očekáváme při měnících se ekonomických podmínkách kvalitativně i kvantitativně nové formy spolupráce. Bohužel, olomoucká setkání přes snahu pořadatelů stoprocentně nesplňují to, co se od nich očekává. V uplynulém roce se toto setkání uskutečnilo pouze jedenkrát a náš klub zde byl reprezentován pouze jedním členem. O důvodech této velké absence bych se zde nerad zmiňoval, mohu však směle prohlásit, že i přes uvedené záležitosti trvá zájem vedení klubu o tyto akce.

Propagační činnost:

Pro propagaci činnosti klubu byly využity v uplynulém období veškeré možné a dostupné prostředky. Nebyl to jen tisk, rozhlas a televize, byly to jednak besedy, výstavy, zájezdy s SOA v Opavě a Klubem přátel Hornického muzea v Ostravě, jednak osobní jednání na různých úrovních (kupř. dr. Müller na odborných seminářích a další členové klubu při svých účastech na dalších specializovaných akcích). Nelze ani pominout osobní zainteresovanost nás v mnohých v místech bydliště a na pracovištích. O tom všem je možno přesvědčit se v korespondenci a vzrůstajícím objemu prací v tzv. poradenské činnosti, kde se na vedení klubu obrací jak laická, tak i odborná veřejnost, stejně jako v ojedinělých případech i cizí státní příslušníci. A co může být větší propagací, než dokonale zodpovězený dotaz? O stoupající prestiži našeho

klubu svědčí i články uveřejňované v tiskovinách obdobně zaměřených spolků v zahraničí. Zde bych rád vyzvedl činnost našeho čestného člena - dopisovatele pana Engelbrechta z Utrechtu. Tím samozřejmě nechci snížit poskytovanou pomoc v propagaci i dalších zainteresovaných členů a nečlenů klubu. Tak jako v ostatních odvětvích činnosti i zde jsme určitě neřekli poslední slovo a bude záležet na každém z nás, jak v příštích letech bude členská základna vypadat. Je nutno zaměřit se především na mladší a střední generaci, jedině tak je možno náš kádr stabilizovat.

Závěrem mi dovolte poděkovat vedení DK VÍTKOVICE a vedení Podnikového muzea VŽSKG za podporu a pomoc při řešení otázek spojených s činností klubu. Chtěl bych poděkovat i členům výboru klubu za jejich práci, i když ne vždy byla perfektní v některých činnostech a některých referátech, dále všem těm, kteří jakoukoliv formou posunuli činnost naší organizace kupředu a kteří neváhali obětovat svůj volný čas pro propagaci činnosti nás všech. I přes kritická slova, která z mých úst zazněla, je nutno považovat činnost klubu za lepšící se , díky kritickým připomínkám vyvarovat se chyb minula a tak se přiblížit ve všech činnostech těm cílům, které jsou optimální. Prostor i prostředky jsou, jen je třeba je využít.

Výbor Klubu genealogů a heraldiků přeje všem svým členům a příznivcům hodně zdraví, osobní pohody a mnoho badatelských úspěchů v roce 1990.

Zároveň touto cestou si dovoluje poděkovat všem, kteří na adresu klubu zaslali svá novoroční blahopřání.

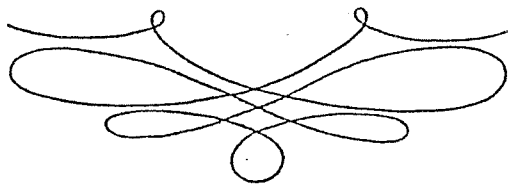

Zdenko G. Alexy

Tři období vývoje znaku Slovenska

(1848 - 1861 -1918)

V nově vydané knížce M. Bubna[6] jsem se setkal s údajem, že slovenský znak s dvojramenným křížem byl přijat a slavnostně proklamován 18. září 1848. Toto tvrzení překvapilo domácí heraldickou veřejnost a můj dotaz položený autorovi vyjevil, že obdržel dotyčné informace svého času od Karla knížete Schwarzenberga. Tuto zprávu jsem dostal až po smrti velikého českého heraldika. Způsobila, že jsem se touto věcí důkladně zabýval. Studium několika původních dokumentů a památek, jakož i využití dosavadních publikací rozšířilo se konečně na časové rozpětí od r. 1848 do r. 1960. O výsledcích studia historie vzniku tohoto znaku chci nyní podat zprávu.

Úvodem je nutno poznamenat, že jsem se v této práci omezil na **jeden** znak Slovenska, jmenovitě na znak s dvojramenným křížem na trojvrší. Před r. 1848 byl náběh na jiný symbol Slováků, rovněž během první světové války vznikly v hnutí odporu působícím v zahraničí návrhy symbolů jiného obsahu a konečně okolo r. 1950 se objevily návrhy, které podržely trojvrší, avšak dvojramenný kříž nahradily jinými figurami. Všechny tyto návrhy zůstaly neúspěšné.

Historie slovenského národního symbolu začíná v roce velkých evropských převratů. Skupina asi 600 ozbrojených slovenských povstalců překročila 18. září 1848 moravsko-hornouherskou hranici se souhlasem a tajnou podporou vídeňské vlády. Byla vedena politickými a vojenskými vůdci, mezi nimiž se nalézali také Štúr a Hurban, vůdčí osobnosti slovenského politického a kulturního života v polovině 19. století. Frič popisuje ve svých Pamětech[1)], jak v tento den byli povstalci pozdraveni na zemské hranici oddílem Slováků z tehdejších Horních Uher, kteří jim předali několik praporů, mezi jinými též jeden, který měl tři pruhy ve slovanských barvách (červená, bílá, modrá) - obměnu uherského červeno-bílo-zeleného praporu. Na něm se nalézal nikoli uherský zemský znak, ale jen jeho levá polovina, dvojramenný kříž na trojvrší, které nebylo zelené, jako je tomu v uherském znaku, ný-

brž zbarvené modře. Použití barev slovanské trikolóry objevuje se tu na slovenském národním symbolu poprvé. Tento národní symbol byl slavnostně předán bojové skupině, která k němu složila přísahu.

Bojové vystoupení mělo za cíl osvobodit západní část Slovenska (Horních Uher) od Košutovy vlády a přispět tak k tomu, aby zemská vláda garantovala základní práva (především jazyková) slovenského národa. Jednání řídila Slovenská národní rada, zřízená krátce předtím. Dva dny po překročení hranice vydala Slovenská národní rada rozkaz podepsaný Borikem a Hurbanem a opatřený červenou pečetí, která v terčovém štítu obsahuje znak s trojvrším a dvojramenným křížem a nápis SLOVENSKÁ NÁRODNIA RADA 1848. Je pozoruhodné, že zde dvojramenný kříž nevyrůstá z koruny (na střední hoře), podobně jako je to u několika (republikánských) variant uherského zemského znaku Košutovy éry, kde byla koruna rovněž vynechána.[2)]

Popsaný prapor byl ušit krátce před polovinou září 1848 v Hurbanově užší vlasti, v západní části Slovenska. Tento exemplář se nezachoval. Sestava barev je totožná s vlajkou chorvatskou a ukazuje na úzké osobní styky vedoucích politiků obou národů. Nelze předpokládat, že by pečetidlo (rovněž se nezachovalo) bylo zhotoveno na slovenském území. Protože Slovenská národní rada byla vytvořena v létě roku 1848 pod ochranou vídeňské vlády slovenskými politiky, kteří byli v Uhrách stíháni zatykačem pro vlastizradu, lze mít zato, že pečetidlo bylo zhotoveno v létě 1848 ve Vídni. Nejsou však známy žádné dokumenty, které by byly s touto pečetí vydány ve Vídni před polovinou září 1848.

Naskýtá se otázka, proč slovenská politická reprezentace v r. 1848 zvolila levou polovinu znaku království Uherského jako symbol vlasti svého národa. Kult slovanských apoštolů Cyrila a Metoděje, nově oživený v Českých zemích na začátku 18. století, byl v době osvícenství a kulturního romantismu spojován s byzantským symbolem dvojramenného kříže, který byl považován za atribut velkomoravského arcibiskupa sv. Metoděje.

Význam obsahu obou polovin zemského znaku Uherska byl nehistoricky vykládán již před r. 1500. **Tripartitium opus Juris Consuetudinarii Regni Hungariae partiumque adnexarum** Štefana Werbö-

czyho, sepsané v letech 1500 - 1514[3)], vidí původ sedmkrát dělené pravé poloviny štítu uherského znaku ve čtyřech řekách Dolní země (Dunaj, Tisa, Sáva, Dráva). Teprve v r. 1777 se objevuje dílo Matyáše Bél[6], v němž se o trojvrší v levé polovině štítu nachází vyjádření, že symbolizuje hlavní horské hřebeny **partium superiorum Regni** (Slovenska), jmenovitě Tatry, Fatru a Matru.[4)] Uvedené významy obsahu obou polovin štítu zemského znaku vedly následně k domněnce, že jedna polovina symbolizuje uherskou (etnicky maďarskou) Dolní zemi, druhá Horní zemi (obydlenou hlavně Slováky). Tato téze byla všeobecně bez odporu přijata a nejsou známy žádné maďarské námitky proti tomu, že slovenský národ používal později "znak Horní země" jako svůj vlastní.

Dvojramenný kříž byl poprvé v Maďarsku označen Werböczym ve zmíněném **Tripartitiu** (Pars I, Tit. II. § 3) jako privilegium papeže Silvestra II. uherskému králi sv. Štěpánovi spolu s propůjčením tzv. apoštolských plných mocí. Protože se to však událo dvěstě let před vznikem znaků, je nutno tento výklad dotčeného znakového obsahu považovat za nehistorický.

Maďarská historická věda vykládá původ znaku s dvojramenným křížem zčásti tak, že okolo r. 1190 se poprvé objevuje tento kříž ve štítu na mincích krále Bély III., přičemž tento král byl vychován v Byzanci a po svém návratu učinil tamní patriarchální, resp. císařský symbol dvojramenného kříže vlastním vladařským znakem. K tomu mohla přispět i vzpomínka na apoštolského krále Štěpána svatého, prvního křesťanského krále z rodu Arpádovců.

Při řešení této problematiky je nutno věnovat pozornost také těmto skutečnostem:

1. Dvojramenný kříž se vyskytuje ve znacích více významných měst Uherska, která všechna leží na území Horní země (dnešního Slovenska)[5)]. Jedná se o znaky, které vznikaly takto: 1276 Gelnica, 13. stol. Zvolen, 14. stol. Levoča a Skalica, 15. stol. Nitra, Šurany, Topoľčany, Žilina.[6)]

Skutečnost, že několik málo míst v království Uherském (mimo Slovensko), která mají dvojramenný kříž ve znaku, nejsou svým významem srovnatelná s právě zmíněnými a že se přitom jedná o propůjčení v pozdějším novověku,[7)] vede k závěru, že ti, kteří udělovali hornouherským městům znak s dvojramenným křížem, byli si

vědomi, že těmto městům je propůjčován ten díl zemského znaku, který symbolizuje **partes superiores Regni**, kde ona města leží.

2. Již v minulém století poukázal Bárczay na to, že znak s dvojramenným křížem označuje **Nové Uhry**, sedmkrát dělený štít **Staré Uhry**.[8)] Protože však dělený štít starouherský se vyskytuje poprvé na zlaté bule v r. 1202 a má zřejmě původ ve znaku Aragonu, naproti tomu znak s dvojramenným křížem se vyskytuje před rokem 1190 na mincích téhož krále[9)], jeví se časová posloupnost spíše obráceně. Vzniká proto otázka po významu adjektiv **Nový** a **Starý** takto použitých, přičemž se nabízí tento výklad: Za Staré Uhry lze považovat odedávna maďarské území dolní země, nížinu v údolí Dunaje a Tisy, za Nové Uhry naproti tomu horní zemi, jejíž ovládnutí začalo teprve po r. 1050 (ústup Poláků) a bylo dovršeno po r. 1100. Je sotva možné jiné pravděpodobnější vysvětlení vzniku dvou znakových popisů.

3. Maďarská heraldická literatura 20. století se nevypořádala s obsahem zajímavé pečeti, kterou používal císař Zikmund (od roku 1387 král uherský). Dle Praye[/17], tab. IV., objevuje se tato na listině z r. 1406. Na aversu vidíme znak s dvojramenným křížem nad trůnícím králem jakožto znak království, po straně však tentýž znovu jako jeden ze čtyř vedlejších znaků spolu s děleným štítem Uher, znakem Dalmacie, Čech a říšským orlem. Ještě zajímavější je revers pečeti, kde dominuje znak dvojramenného kříže jako hlavní znak království a mezi ostatními šesti vedlejšími znaky se objevuje štít téhož obsahu ještě jednou. Autor resp. zadavatel tohoto výtvoru musel si být vědom dvojí funkce znaku s dvojramenným křížem, jinak by tato kompozice nedávala smysl. Vnucuje se myšlenka, že tu obě části království (Dolní a Horní Uhry) našly svůj heraldický výraz.

Se zřetelem ke zmíněným okolnostem není divu, že výklad významu znaku s dvojramenným křížem se zachoval přes pozdní středověk a byl petrifikován v novověku v dříve popsaném smyslu a že pro národní politickou reprezentaci Slováků uprostřed 19. století nebylo pochyby, co je znakem její vlasti. Nový národní obsah barev znaku a změna barev znaku odpovídající plně změněným politickým skutečnostem.

Po potlačení maďarské revoluce 1848/49 vzniklo ve vládních kruzích císařství více návrhů na přestavbu Uher. Některé z nich navrhovaly rozdělení země podle etnických zásad, jiné zřízení více korunních zemí podřízených přímo císaři. Vznikly tehdy i úvahy o slovenském království či knížectví.[10)] Jak známo, dopadlo to zcela jinak. Dočasně aktuální představa slovenské korunní země se nikdy nestala státoprávním návrhem, není ani proto nic známo o případných státních symbolech pro takový útvar. Zmíněné představy autonomní slovenské korunní země v r. 1848/49 mají však zásadní význam, protože v r. 1861 vznikl návrh slovenského státního symbolu, jehož podkladem byla idea korunní země.

Bachův absolutismus, panující od r. 1849, oslabil sice uherské zemské zřízení, nezměnil však nic na jednotě země a neposkytl autonomii jednotlivým národnostem. Používání národního znaku Slováků v úředním styku nepřicházelo v této době v úvahu.

Po říjnovém diplomu z r. 1860, který sliboval mj. všem národnostem císařství rovnoprávnost a šance na rozvoj, došlo mezi Vídní a Uhry k napětí, které vedlo k rozpuštění uherského sněmu. Poté, co proto nemohlo být projednáno první slovenské memorandum (červen 1861), a co císařský reskript z 21. 7. 1861 znovu přislíbil zachování (národní) rovnoprávnosti národů v Uhrách, obrátili se slovenští zástupci s memorandem přímo na císaře, který je 12. 12. 1861 přijal. K memorandu byl přiložen návrh textu císařského privilegia, v němž bylo předpokládáno zřízení slovenského distriktu v rámci Uherského království. Článek 4 textu privilegia zněl takto:

> "V této rozloze stává tento distrikt uvnitř dodatečně přesně určených hranic jako autonomní pravomocná země, která uctívá svaté bratry Cyrila a Metoděje jako své ochránce a v pečeti má - na znamení naší zvláštní minulosti - císařského orla s bílým dvojramenným křížem na třech modrých vrších v červeném poli."[11)]

Uvedené privilegium nebylo nikdy uděleno, neboť byla dána přednost politickým zájmům trůnu v Uhrách.

Neexistuje dokument, na němž by se objevovalo soudobé vyobrazení nebo skica této pečeti resp. znaku. Pro zobrazení tohoto znaku jsem použil obraz orla ve Státním kalendáři na rok 1860[/12].

Označení tohoto znaku (s udáním barev) jako "pečeť" (bez udání textu pečetního nápisu) svědčí o malých znalostech příslušné terminologie, přičemž ovšem záměna termínu **znak** a **pečeť** není nic nového.[12] Znak Slovenska ve štítu na hrudi je zcela identický se znakem Slovenské národní rady z r. 1848. Koncepce celkového znaku distriktu se jeví při bližším pohledu jako rozporná, neboť na jedné straně měla zůstat celistvost Uher zřízením distriktu nedotčena, na druhé straně měl mít znak distriktu všechny známky korunní země podřízené přímo trůnu. Orel se slovenským znakem na hrudi by byl myslitelný jako znak slovenského království či knížectví (z r. 1848/49), to se však jeví těžko slučitelným s požadovaným konstitučním postavením distriktu v rámci království Uherského.

Nabízí se otázka po motivaci navrhovatele resp. po předlohách, které byly podkladem návrhu znaku resp. pečeti, zvláště co se týká umístění slovenského znaku na hrudi orla. Je možné, že autoři, kteří studovali a zčásti i působili ve starém zemském hlavním městě Prešpurku (dnes Bratislava), znali památníky s orlem a hrudním štítkem, které v tomto městě existovaly. Tak kupř. jsou to dva orli na kašně z r. 1592, nebo u vedlejšího vchodu do paláce Leopolda Pálffyho z r. 1747.

Řada příkladů kombinace císařského orla se znakem korunní země nebo části říše byla v tom čase běžná v zemích, s nimiž byl udržován styk. Tak kupř. v Čechách[13], Dolních Rakousích[14], ruském království Polském[15]. Vedlo by příliš daleko mluvit zde o vývoji zvyklosti, kdy do prvního štítku byly místo rodového císařského znaku kladeny znaky teritorií. Zůstává to atraktivním tématem, o němž přinesl mj. Schwarzenberg ve svém příspěvku na kongresu v Mnichově v r. 1974[16] četné zajímavé podrobnosti. Pro Uhry je u císaře Maxmiliána II. prokázán první výskyt prostého uherského zemského znaku na hrudi orla.[17] Tato kombinace trvala až do poloviny 19. století.

Politický vývoj v monarchii signalizoval první tendence budoucího narovnání mezi Vídní a Uherskem. Po neúspěšném pokusu v r. 1861 podniklo slovenské politické vedení nyní kroky k založení kulturní instituce pod jménem **Matice slovenská**. Souhlas císaře k založení Matice slovenské byl udělen koncem května 1863 a

její statuta ozdobil opět známý slovenský znak z r. 1848/49. Tentokrát je v oválu, obklopen nápisem ve slovenštině - v horní polovině cyrilicí, v dolní latinkou (STANOVY MATICE SLOVENSKEJ).[18] V tomtéž roce vznikla také pečeť Matice slovenské, tentokrát ve dvou variantách
- v obojím zmíněném písmu
- jen v latinském písmu,
nyní s textem PEČAŤ MATICE SLOVENSKEJ.[19]

Ve slovenštině nebyla cyrilice nikdy používána a její objevení se na pečetích Matice slovenské lze považovat jen jako výraz nové orientace slovenské kulturní politiky na všeslovanské ideje a jako přirozený následný projev zklamání nad jednáním císaře při popsaném pokusu dosáhnout konstituční zlepšení postavení slovenského národa. Maďarský šovinismus nedopřál Matici slovenské dlouhý život. Její činnost byla uherskou vládou v r. 1875 zakázána. Tak zhasla jediná instituce, která v tom čase užívala slovenský znak.

Nepříznivé sociální a politické postavení národa způsobilo silnou emigraci, především do USA, takže okolo r. 1920 žila téměř polovina Slováků mimo svou vlast. Spolu se zahraničními Čechy a četnými zajatci nebo přeběhlíky z c. a k. armády zformovaly se po r. 1915 v zahraničí politické a vojenské útvary, které potřebovaly společný symbol. V evropském středisku odporu proti monarchii, v Paříži, vytvořil český malíř Strimpl[20] znakovou kompozici, v níž byly sestaveny štíty se znaky Čech, Slovenska, Moravy a Slezska. Tato kompozice byla v zahraničí jako heraldický symbol budoucího československého státu široce používána a na podzim roku 1918 se stala znakem Československa.

Československá republika řešila otázku svého státního symbolu v r. 1920 zákonem č. 252 Sbírky zákonů. Slovenský znak se objevuje v malém znaku na místě, které připomíná hrudní štít orla. Schwarzenberg považoval malý štít za šťastné řešení.[21] Jinak Vojtíšek, který argumentoval, že znak s dvojramenným křížem na hrudi lva měl být znakem země Slovenské ve svazku Československa. Pro znak společného státu považoval za vhodného samotného českého lva.[22] Tato myšlenka odpovídá dříve zmíněnému umístění štítů se zemskými znaky na hrudi rakouského orla.

Zákonu z r. 1920 předcházely komisionální porady, jejich základem bylo několik návrhů, mj. návrh českého grafika Kursy.[23] Jeden z nich je nápadný symetrickým uspořádáním znaku Čech a Slovenska. Heraldicky rovnoprávné postavení obou státotvorných národů objevilo se v návrhu znaku v r. 1968 u příležitosti federativního uspořádání státu. Taková úprava znaku v děleném štítu se ještě neuskutečnila. Zákonným nařízením z r. 1920 obdržel slovenský znak v každém ze znaků po českém lvu přednost před všemi ostatními zemskými znaky Československé republiky.

Budiž ještě zmíněno, že po vzoru českých mincí na sklonku středověku a na místě volně se vznášejícího říšského orla na pečetích nebo mincích, neobjevuje se většinou na československých mincích od r. 1960 malý státní znak (český lev se slovenským hrudním štítem) ve štítu. Lev je zde vsazen do kruhové plochy.

Bylo již řečeno, že také v 19. století byl znak s dvojramenným křížem v Uhrách jako symbol Horní země obecně uznáván. Toto povědomí však skončilo po r. 1918, když dřívější Horní země se stala součástí Československa. Vložení slovenského znaku do znaku Československé republiky bylo v meziválečném období považováno v Maďarsku za heraldickou usurpaci. Vzpomínám si, že došlo k otevřené roztržce, když československá pošta vydala v r. 1929 sérii poštovních známek se středním státním znakem, kde v první čtvrti zadního znaku je umístěn znak Slovenska. Po formálním protestu odmítla maďarská poštovní správa doručování takto frankovaných zásilek.

Když se Slovensko na jaře r. 1939 osamostatnilo, byly tam znaky Československa nahrazeny znakem s dvojramenným křížem. Zákonná úprava o tom je datována 23. 6. 1939.[25] Již předtím byly vytvořeny pro úřady a instituce nové pečetě, v nichž byl dvojramenný kříž mnohdy položen bez štítu bezprostředně do plochy pečetě, podle dříve popsané české resp. československé praxe. Slovenské mince byly vytvořeny po určení státního znaku a vykazovaly jeho zákonem stanovený tvar.

Zákonná úprava z 23. 6. 1939 zná jen jeden znak. Návrh "většího" znaku Slovenské republiky nebyl přijat. Ten pocházel od Dr. A. Húščavy (1906 - 1969), tehdy docenta bratislavské university, a od Břetislava Štorma (1907 - 1960), vynikajícího českého

heraldika. Byl uveřejněn v heraldické Ročence 1939/20 v Praze. Štítonoši měli být tatranští orli, mýtičtí ptáci, objevující se často v domácí romantické poezii. Klenot pochází z městského znaku Ružomberka, města, kde se narodil a působil A. Hlinka, zakladatel pozdější státní strany.

Po ukončení druhé světové války nabyl znakový řád z meziválečné doby znovu platnost a slovenský znak dvojramenného kříže objevil se opět ve všech třech formách státního znaku. Oficiální používání těchto znaků a tím také slovenského znaku dvojramenného kříže skončilo 17. 11. 1960 (ve spojitosti s novou ústavou z 11. 7. 1960), když byl vyhlášen zákon o znaku Československé socialistické republiky (č. 163/60 Sbírky zákonů). Nový státní znak obdržel emblém označený jako znak Slovenska, protože však už neobsahuje dvojramenný kříž a trojvrší, nachází se mimo rámec našeho pojednání.

V závěru chci poděkovat za cenné pokyny prof. Dr. J. Novákovi, DrSc. z Bratislavy, za poskytnutý obrazový materiál Dipl. Ing. N. Weyssovi z Mödlingu a Dr. P. R. Pokornému z Národního muzea v Praze.

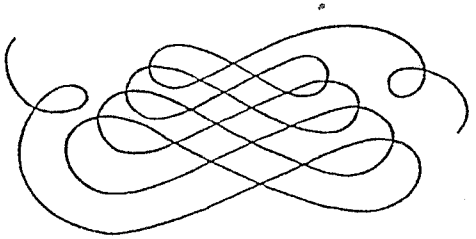

Poznámky:

1) Frič[/10], sv. II, s. 280. Srovnej také Rapant[/18], 2. díl, sv. 1, s. 150 ad.
2) Srov. Bertényi[/4], s. 82.
3) Srov. Encyklopédia Slovenska[/9], sv. 5, s. 124.
4) srov. Bél[/3], s. 4.
5) Srov. Alexy[/1], s. 257.
6) Další údaje viz Novák[/15], s. 155 ad., 393 ad., 229 ad., 317 ad., 265 ad., 349 ad., 354 ad., 398 ad.
7) Podle Chaloupeckého[/8], s. 161 jedná se o obce Jász-Fényszaru, Jászberény, Felsö-Jász, Szent-György a Temes.
8) Srov. Bárczay[/2], s. 39.
9) Srov. Bertényi[/4], s. 67.
10) Srov. Bokes[/5], s. 16 ad.
11) Srov. Rapant[/19], s. 146.
12) Srov. Alexy[/1], s. 255.
13) Vyobrazení z Archivu Národního muzea v Praze.
14) Znakový štít dolnorakouského úředníka z 19. stol. (Archiv Dipl. Ing. N. Weyss v Mödlingu).
15) Z opisu darovací listiny 8./20. dubna 1858 v Petrohradě, z 17./29. 11. 1858. Uloženo v ústředním archivu AGAD ve Varšavě.
16) Srov. Schwarzenberg[/22].
17) Srov. Posse[/16], sv. IV, tab. 76.
18) Vyobrazení zdobené vazby statutů bylo uveřejněno Butvinem[/7].

Seznam literatury

/1 Alexy, Z. G., "Kommunalheraldik in der Slowakei", in: Genealogica et Heraldica, Helsinki 1984.
/2 Bárczay, O., A Heraldika Kézikönyve, Budapest 1897.
/3 Bél, M., Compendium Hungariae Geographicum, Posonii et Cassoviae 1777.
/4 Bertényi, F., Kis magyar címertan, Budapest 1983.
/5 Bokes, F., Vývin predstáv o slovenskom území, Turčiansky Sv. Martin 1945.
/6 Buben, M., Heraldika, Praha 1986.

/7 Butvin, J. - B. Kostnický - M. Vartíková, Dejiny Slovenska slovom i obrazom, Martin, sv. II.
/8 Chaloupecký, V., O znaku Slovenska. in: Sborník prací věnovaných Prof. Dru Gustavu Friedrichovi k šedesátým narozeninám 1871-1931, Praha 1931.
/9 Encyklopédia Slovenska, Bratislava 1982.
/10 Frič, J. V., Paměti, Praha 1960.
/11 Hlinomaz, M., Kursovy návrhy čs. znaku a vlajky, in: Heraldika a genealogie XX/2, Praha 1987, s. 159-170.
/12 Hof- und Staats-Handbuch des Kaiserthumes Österreich für das Jahr 1860, Wien 1860.
/13 Katalog československých poštovních známek, Československo 1918-1939, Praha 1970.
/14 Maťovčík, P., Symboly Matice slovenskej (Diplomová práce filosofické fakulty University Komenského), Bratislava 1988.
/15 Novák, J., Slovenské mestské a obecné erby, Bratislava 1972.
/16 Prosse, O., Die Siegel der deutschen Kaiser und Könige von 751 bis 1913, Dresden 1912.
/17 Pray, G., Syntagma Historicum de Sigillis Regum et Reginarum Hungariae, Budae 1805.
/18 Rapant, D., Slovenské povstanie roku 1848-49, Martin 1950.
/19 Rapant, D., Viedenské memorandum slovenské z roku 1861, Turč. Sv. Martin 1943.
/20 Štm. (Břetislav Štorm), Návrh na větší znak Slovenského státu, in: Erbovní knížka na rok 1939, Praha 1939, s. 95.
/21 Schwarzenberg, K., Český znak zemský a královský, in: Erbovní knížka na rok 1939, Praha 1939, s. 11-19.
/22 Schwarzenberg, K., Die Wappen der österreichischen Monarchie, in: Internationaler Kongress für genealogische und heraldische Wissenschaften, München 1974, Kongressbericht Stuttgart 1978, sv. H, s. 229-241.
/23 Vojtíšek, V., Naše státní znaky, Praha 1921.

Z německé verze publikované ve sborníku z XVIII. mezinárodního genealogického a heraldického kongresu /Innsbruck 1988/ se souhlasem autora přeložil Miloslav Kroček.

Drei Etappen der Entstehungsgeschichte des Wappens der Slowakei /1848 - 1861 - 1918/

Der Beitrag verfolgt die Entwicklung des slowakischen Nationalsymbols - des Doppelkreuzes auf dem Dreiberge - seit seiner Entstehung im J. 1848 bis zum J. 1960, wann es durch das künstlich erschafften Symbol einer Flamme auf dem Berge Kriváň ersetzt wurde.

MK

Poznámka redakce:

I když tato práce byla v mezidobí překonána pracemi Vrteľovými a Novákovými, přesto ji předkládáme čtenářům jako ukázku prezentace vývoje slovenského znaku, a to nejen v zahraničí. Čtenářům se současně omlouváme za některé nekvalitní ukázky v obrazové příloze, tato skutečnost je odrazem různé kvality zaslaných fotografií.

Obrazová příloha:

obr. č. 1: Slovenský národní symbol poprve použitý na praporu povstalců z r. 1848
obr. č. 2: Slovenský národní symbol na pečeti Slovenské národní rady z r. 1848
obr. č. 3: Dvouramenný kříž ve znacích významných slovenských měst
obr. č. 4: Avers pečeti císaře Zikmunda se zemskými znaky
obr. č. 5: Revers této pečeti
obr. č. 6: Obraz orla ze Státního kalendáře na rok 1860 (k návrhu textu císařského privilegia, kde bylo předpokládáno zřízení slovenského distriktu v rámci Uherského království)
obr. č. 7: Umístění štítku (mj. i s uherským znakem na hrudi dvouhlavého orla (bratislavská kašna 1592)
obr. č. 8: Znak Bratislavy na hrudi dvouhlavého orla (tamtéž)
obr. č. 9: Umístění uherského znaku na hrudi dvouhlavého orla (vedlejší vchod do paláce Leopolda Pálffyho z r.1747)

obr. č. 10: Kombinace orla se znakem Čech
obr. č. 11: Kombinace orla se znakem Dolních Rakous
obr. č. 12: Kombinace orla se znakem ruského království Polského
obr. č. 13: Kombinace orla se znakem Uher z doby císaře Maximiliána
obr. č. 14: Slovenský národní symbol na titulní straně Stanov Matice Slovenskej
obr. č. 15: Varianta pečetě Matice slovenskej
obr. č. 16: Varianta pečetě Matice slovenskej
obr. č. 17: Varianta pečetě Matice slovenskej
obr. č. 18: Ukázka uspořádání zemských znaků ČSR v Turčianskom sv. Martine
obr. č. 19: Tři varianty znaku ČSR (malý, střední, velký)
obr. č. 20: Návrh znaku ČSR (autor - český grafik Kursa)
obr. č. 21: Volně se vznášející malý znak ČSR na mincích z r.1922
obr. č. 22: Malý znak ČSR (volně se vznášející) na razítku Vyslanectví ČSR v Bernu
obr. č. 23: Střední znak ČSR na známkách z r. 1929
obr. č. 24: Slovenský znak (volně se vznášející) na razítku 1. státního slovenského gymnázia v Bratislavě (rok 1939)
obr. č. 25: Zákonem schválený znak Slovenského štátu na mincích z tohoto období
obr. č. 26: Nepřijatý návrh velkého znaku Slovenského štátu

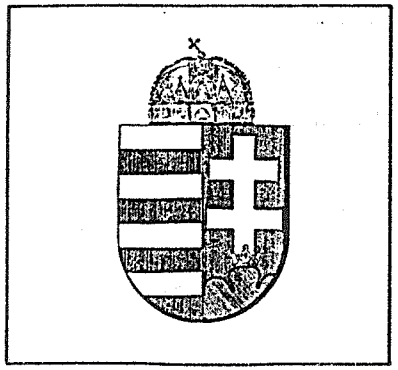

Obr. č. 1

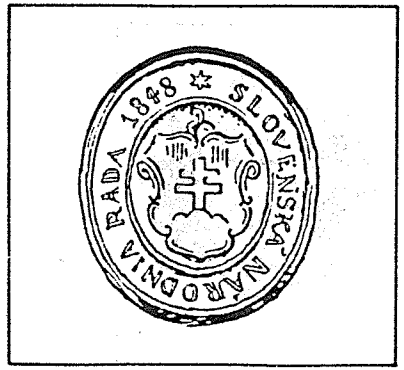

Obr. č. 2

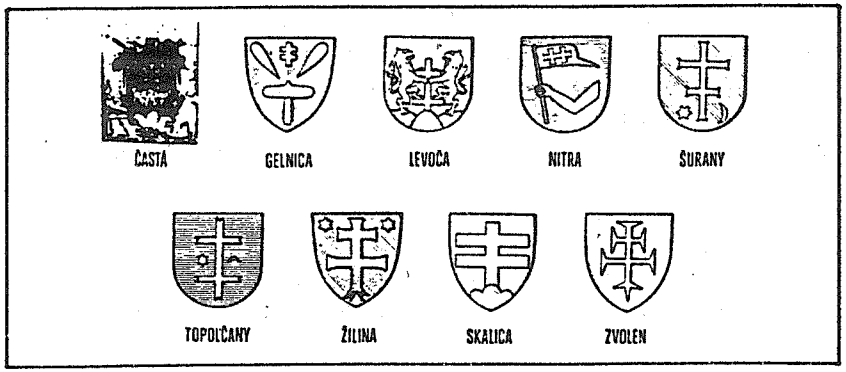

Obr. č. 3

Obr. č. 4

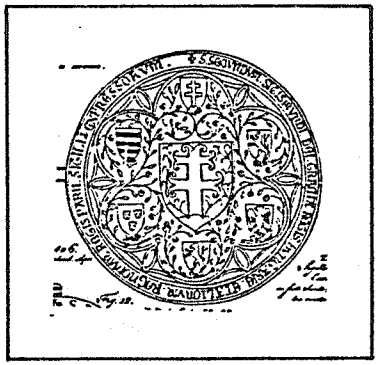

Obr. č. 5

Obr. č. 6

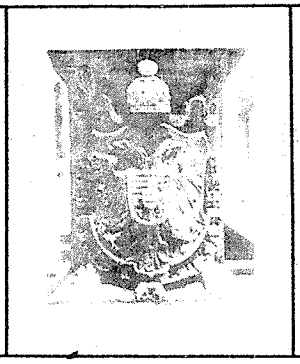

Obr. č. 7

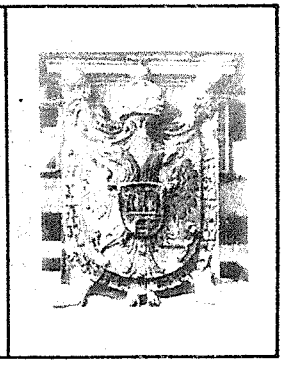

Obr. č. 8

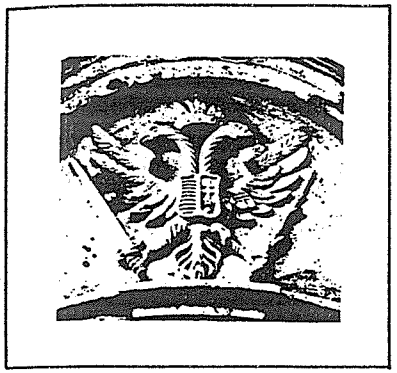

Obr. č. 9

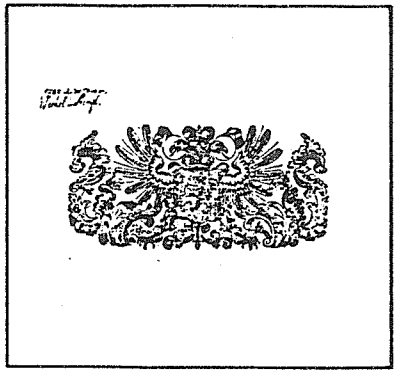

Obr. č. 10

Obr. č. 11

Obr. č. 12

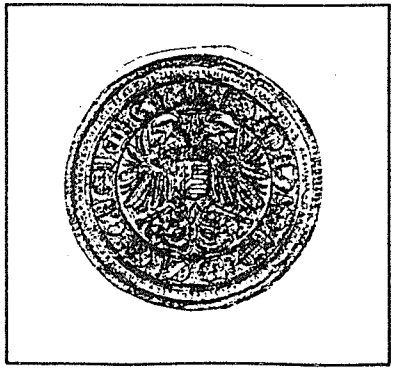

Obr. č. 13

Obr. č. 14

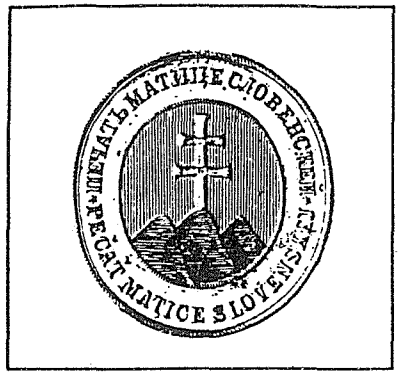

Obr. č. 15

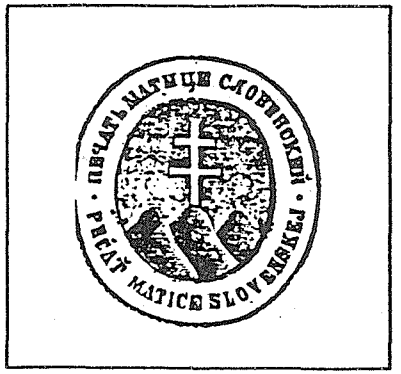

Obr. č. 16

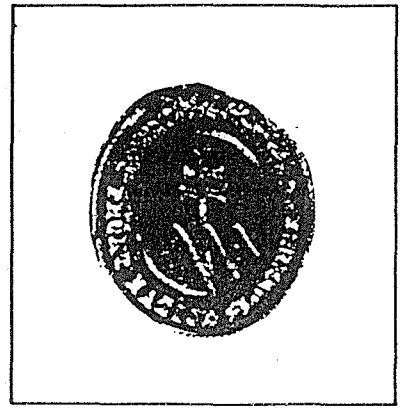

Obr. č. 17

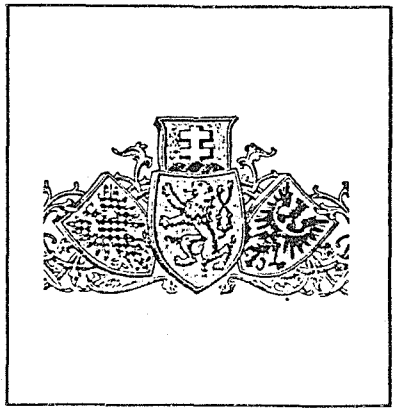

Obr. č. 18

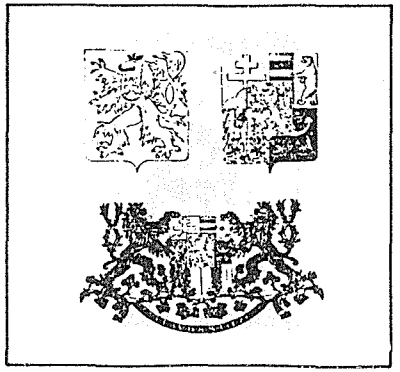

Obr. č. 19

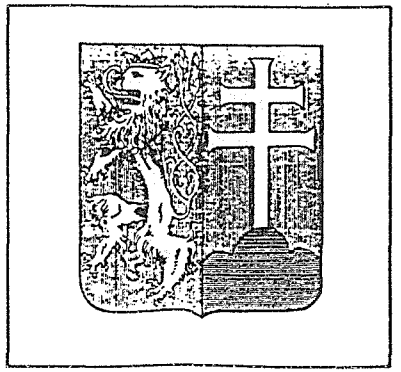

Obr. č. 20

Obr. č. 21

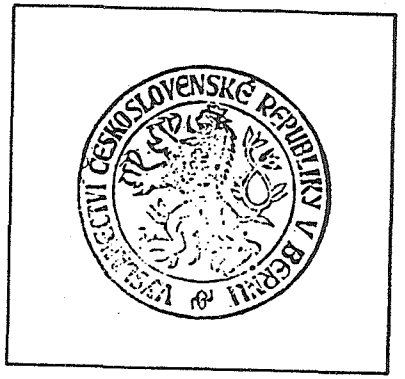

Obr. č. 22

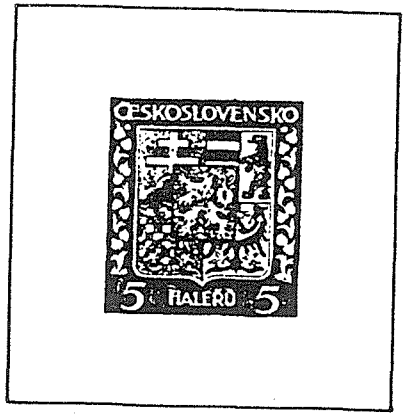

Obr. č. 23

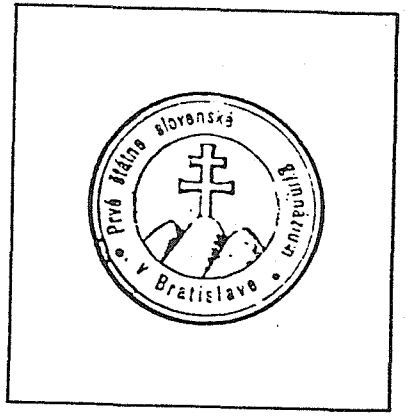

Obr. č. 24

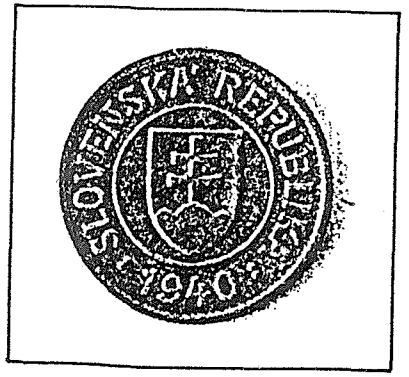

Obr. č. 25

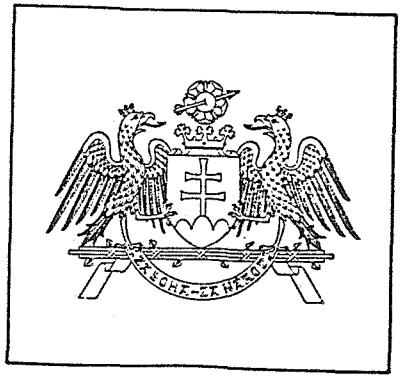

Obr. č. 26

Václav Elznic

Žerotínové v saském exilu.

Když jsem v roce 1926 přišel na Slovensko jako zeměměřičský asistent, netušil jsem, že po téměř 13leté službě se v lednu 1939 budu vracet zpět (jako vrchní komisař) s dekretem "vlády krajiny Slovenskej" jako osoba z důvodů politických nežádoucí a dán k dispozici "ústrednej vláde Česko-Slovenskej". Pak přišla okupace třetí německou říší a s ní nucené průkazy arijských předků podle norimberských rasových zákonů. Tehdy byly farní úřady Protektorátu Čechy a Morava zaplaveny desetitisíci žádostí státních a veřejných zaměstnanců o opisy křestních listů svých pradědů a prababiček. A to byl počátek masového zájmu přemnohých o původ vlastních rodů.

Takový osud potkal i mne s tím rozdílem, že můj děd (1) kromě své kroniky zanechal po sobě řadu dokumentů, takže se mohl můj zájem soustředit na širší téma, především na feudální genealogii. Tím jsem se přirozenou cestou dostal již v letech 1942 - 1944 do některých archivů tehdejší Třetí říše. Situace tehdy byla těžká, neboť americko-anglické bombardéry téměř denně zasahovaly nad nejrůznějšími místy říše, většina archivů měla své fondy dislokovány na různých místech. To se týkalo především Státního ústředního archivu v Drážďanech, ale i ve Vídni, a nejinak tomu bylo i s archivy městskými.

Teprve po ukončení války jsem mohl excerpovat z bohatých fondů bohemik jak v Drážďanech (2), Lipsku, Chemnitz (Karl-Marx-Stadtu), Görlitz, Pirně, Plauen aj. Ale také ve Vídni, které jako hlavní město býv. Rakousko-uherské monarchie má ve svých fondech i po spisové rozluce s ČSR spoustu bohemik. V prvé řadě jsou zde archivovány materiály z býv. tajného archivu ministerstva války, archivu ministerstva vnitra (3), ale zejména farní matriky jsou nevyčerpatelným zdrojem genealogických dat českých a moravských přistěhovalců za dobu nejméně 200 let. Vždyť Vídeň byla např. v roce 1900 největším českým městem, neboť tehdejší Praha I.-VIII. měla 198.838 obyvatel české národnosti (a 20.549 Němců), zatím co ve Vídni žilo přes 300.000 Čechů a Moravanů. Kromě toho je zde rozsáhlý Portheim´s Zettelkatalog in Wiener Stadtbibliothek (Portheimův lístkový katalog ve vídeňské městské knihovně).

Tento článek je čerpán především z pramenů drážďanského státního archivu (původně Hauptstaatsarchiv für das Königreich Sachsen), které jsem později mohl konfrontovat s genealogicko-historickou sbírkou Alvína Bergmanna (4), "Sammlung der tschechischen Exulanten" (5), psanou původně na více než 25.000 kartách, a studií potomka českých exulantů dr. Richarda Schmertosche (Šmertoše) z Riesenthalu, uveřejněnou r. 1902 v časopise něm. společnosti HEROLD v Berlíně. (6) Po smrti A. Bergmanna r. 1938 byla sbírka českých exulantů v majetku jeho rodiny až do r. 1953, kdy ji zakoupil drážďanský státní archiv za 4.000 marek. Domnívám se, že pro naše badatele bude zajímavý i její obsah:

1. díl: Šlechtické rody A - R.
2. díl: Šlechtické rody R - Z.
3. - 4. díl: Duchovní, učenci, umělci, hudebníci apod.
5. - 6. díl: Měšťané, řemeslníci, sedláci A-K, K-S, S-Z.
7. - 10. díl: Dodatky k dílu 4. - 6.
11. - 15. díl: Dodatky k dílu 1. - 2.
16. - 17. díl: Dodatky k dílu 3.
18. - 22. díl: Dodatky k dílu 4. - 10.
23. - 24. díl: Koncepty a dal.

Dá se říci, že Bergmannova sbírka je téměř vyčerpávajícím pramenem regest z téměř všech pramenů v Sasku se nacházejících. Poněkud menšího rozsahu, ale nemenšího významu je studie Schmertoschova, neboť již r. 1902 byla na 198 tiskových stranách HEROLDA zveřejněna, zatím co Bergmannova rukopisná sbírka je badatelům přístupná pouze v archivním studiu, nebo na mikrofilmu v omezeném rozsahu.

Dále uvedené statě ze života Žerotínů v saském exilu po Bílé hoře jsou převážně čerpány z pramenů Státního archivu v Drážďanech, signovaných v originále takto:

10 331 I. - V. = První až pátá kniha zv. Einnehmung derjenigen so aus Böhmen ...

10 332 d.B.Ex.b. I. - V. = První až pátá kniha die Böhmischen Exulanten bettrefend. Anno 1631.

10 332 d.B.u.Sch.Ex.b. = die Böhmischen und Schlesischen Exulanten, welche in das Marggrafthum Oberlausitz gewichen 1647 - 51.

10 833 d.B.Ex.D. = derer Böhmischen Exulanten Darlehen
10 834 d.E.G.b. = der Exulanten Güther bettrefend
8296 P. - 8299 P. = Paßbriefe.
8749 - 8759 I. = Intercessionen und Intercessionales.
G = Genealogica.
9227, 110.K.i.R. = 110 Buch Kriegswesen im Reich belagend.

A dále městských knih:

P.A.G. = Pirnaer Amtsgericht (Pirenský městský soud).
P.K.R. = Pirnaer Kirchen-Rechnungen (Pirenské církevní počty).
P.T.R. = Pirnaer Todtenregister (Pirenská úmrtní registra).
D.A.G. = Dresdner Amtsgericht (Drážďanský městský soud).
D.A.R. = Dresdner Rathsarchiv (Drážďanský radní archiv).
L.R.A. = Leipziger Rathsarchiv (Lipský radní archiv).
S.K.A. = Striesener Kirchenarchiv (Strieský církevní archiv). (7).

V těchto všech archivech a jejich pramenech jsou zachyceny alespoň střípky z pohnutého života našich předků, kteří z náboženských důvodů byli nuceni opustit svůj domov, když nechtěli se vzdát své víry. Konverse na samospasitelnou víru byla jim vnucována všemožnými způsoby: zákazem nabývání městského práva, ale i ztrátou již práva nabytého, odstraňováním hodností a úřadů, zastavováním živností, nepovolením sňatku, především ale ztrátou cti a majetku všem, kteří se jakýmkoliv způsobem zúčastnili povstání; jejich vůdci byli zbavováni i hrdla. A to všechno k větší cti a chvále boží.

A proto, když 3. května 1627 vydal císař patent, podle kterého každý (s výjimkou poddaných), kdo se nesrovná s císařem ve víře, musí opustit zemi nejpozději do konce května následujícího roku, nastalo hromadné stěhování do ciziny. Tento peremptorní (neprodloužitelný) termín byl stanoven cís. patentem z 6. prosince 1927. Na 36.000 exulantů opustilo zemi, z kterých se jen nepatrná část vrátila. Mezi vyhnanci byli i Žerotínové z Čech i Moravy. Pouze jediným emigrantem (dobrovolným vystěhovalcem) byl nejpopulárnější Moravan té doby, Karel starší ze Žerotína. Byl to muž velmi vzdělaný, zcestovalý a zkušený. Narodil se roku 1564 v Brandýse nad Orlicí. Své mládí prožil v cizině, mj. se zdržoval na dvoře navarského, později francouzského krále, mimo češtiny ovládal mnohé světové jazyky. V letech 1608 - 1614 za vlády Rudolfa II. byl zemským hejtmanem na Moravě. Z jeho literární činnosti jsou významné "Zápisy o soudě zemském", "O sněmích" a zejména "Apologie", ve které se bránil výtkám moravské šlechty proti své netečnosti ve veřejném a politickém životě.

Karel st. z Žerotína byl horlivý evangelík a proto podporoval štědře své souvěrce (např. J. A. Komenského), ale jako věrný služebník císaře Ferdinanda II. odmítal spojenectví s odbojnými Čechy a jejich povstání se nezúčastnil. Tím vlastně nepřímo přispěl k jejich porážce na Bílé hoře. Od císaře se však mnoho uznání nedočkal a musel se spokojit pouze tím, že mohl zůstat na svých statcích přes striktní znění vyhošťovacího patentu z r. 1627. Ale ani tato výjimka ho nemohla zbavit tíhy svědomí a výtek veřejného mínění, a proto záhy pomýšlel na dobrovolný odchod z vlasti. (8).

Karel st. z Žerotína psal 23. května 1625 z Karlových Varů do Drážďan dopis, ve kterém uvádí, že po vypovězení evangelických služebníků církve ani on nemůže dále setrvat ve své vlasti. Aby mohl lépe sloužiti svému Bohu a očekávat spasení své duše, musí hledat svůj pobyt mimo svůj domov. V závěru dopisu prosí o své doporučení u kurfista saského.

Je to jediný písemný doklad o Karlovi st. z Žerotína v drážďanském archivu. Důvod je prostý: třebaže mohl z milosti císaře zůstat na svých statcích, prodal poměrně velkou část svého majetku (Náměšť, Rosice a Trubsko) Albrechtovi z Valdštejna za 350.000 zlatých a odebral se do polské Vratislavi. Ponechal si však mj. zámek a panství v Přerově, kam občas dojížděl. Při jedné takové návštěvě jej zde 9. 10. 1636 zastihla smrt. Zde byl také v rodinné hrobce pochován. Když zub času kostelík zničil, byla v jeho sutinách pohřbena i hrobka. Teprve r. 1721 objevil náhodou hrobku farní pasák a po dramatických událostech bylo 14 kovových rakví prodáno r. 1747 za 900 zlatých. Zbylé kosti byly uloženy do jedné dubové rakve a hrobka byla zavalena. (9).

Prameny: 10 331 I. s. 354 (Chlumecký, z Žerotína); Ottův slov. nauč. XXVII, s. 814-823; Schmertosch s. 243, který zde uvádí mylně místo umrtí Vratislav.

Ladislav Velen svob. pán z Žerotína (1579 - 1638) byl po stránce vojensko-politické pravým opakem svého bratrance Karla st. z Žerotína. Pocházel z větve strážnicko-břeclavské a byl třikrát ženat. Jeho druhou manželkou byla Alžběta hrab. z Thurnu, neteř J. M. Thurna (10), známého radikálního vojevůdce povstaleckých českých stavů, pod jehož vlivem se stal L. V. z Žerotína členem moravského vojenského křídla císařových protivníků, kterému roku 1619 stál včele. Po prohrané bitvě na Bílé hoře mu byly všechny jeho statky zkonfiskovány, a když se v listopadu 1622 nedostavil k soudu, byl odsouzen ke ztrátě cti, majetku i hrdla. Vstoupil nejdříve do služeb dánských, ale brzy na to do služeb švédského krále Gustava Adolfa II., který zahájil vojenské tažení na ochranu protestantů ve střední Evropě. (11).

Gustav Adolf chtěl znovu postavit českou armádu a proto vystavil 7. listopadu 1631 ve Würzburku Ladislavovi Velenovi z Ž. ochranný list "zur Restitution der in seinem Vaterland Mähren interdrücker Freiheit ettliche Truppen zu Roß und zu Fuß", tj. aby "k navrácení potlačené svobody ve své vlasti Moravě něco vojska na koních i pěšího, totiž 3 pěší pluky po 1 800 mužích kromě 2 000 koní a 500 dragounů vyzbrojil a postavil, a k tomu cíli vyšší i nižší jízdní i pěší důstojníky jmenoval a ustanovil, jezdce a vojáky na dříve mu oznámené místo k přehlídce ve Slezsku uvedl, mustroval, vzal je pod přísahu a vloženou povinnost, i mzdy a platy moravské země.". Ladislav Velen z Ž. byl totiž již r. 1618 plukovníkem "nad 1 000 jezdci" stavovského vojska.

Po smrti své druhé manželky (r. 1621) se v exilu oženil potřetí s Annou Maximilianou ze Švamberka, vdovou po panu Petrovi st. ze Švamberka, rozenou z Oppersdorfu. V listopadu r. 1631 se vrátil do Čech se saskou okupační armádou vedenou Janem Jiřím Arnimem (12), aby se tu mohl ujmout konfiskovaného majetku své manželky (13). Proto také téhož roku žádal o "salva guardia", tj. ochranný list pro nevlastního syna Petra ml. ze Švamberka, aby týž se mohl nastěhovat do otcovského domu na Hradčanech v Praze (nyní čp. 185), aby jej mohl uchránit, současně se vyzbrojit a pak vstoupit do saské armády. Tento dům (podle cís. resoluce z 27. 3. 1631) dostal od císaře darem Jan Oldřich z Eggenbergu jako dědictví zpupné, tj. svobodné a dědičné. Nestalo se tak, a roku 1637 zemřel Petr ml. ze Švamberka jako hejtman.

Ale již začátkem roku 1632 psal Ladislav Velen z Ž. kurfiřtovi Janu Jiřímu Saskému (14) před vypuzením jeho vojska z Prahy, že je t. č. zcela oloupen a již delší čas je nucen se v bídě toulat. Jen službou u vzácných králů, knížat a vládců, ale i s pomocí dobrých šlechtických lidí a přátel může být živ. V Čechách i ve své vlasti Moravě má sice své pohledávky, např. u svého švagra, purkrabího a plukovníka pana Adama z Valdštejna 8 000 kop míš. i s úroky. Ten by sice rád dluh splatil, ale bojí se císaře, který to zakázal. Na konec dopisu si neodpustil poznámku, že by Albrechtovi Valdštejnovi asi přišlo velmi vhod, když by zvěděl, že se on i s manželkou a dětmi nachází v takové bídě.

V březnu r. 1632 prosil Ladislav Velen z Ž. dopisem z Míšně kurfiřtovy generální komisaře krajského okruhu litoměřického Melichara z Schwalbachu a Jáchyma z Schtemitz o postoupení statků Libochovan a Budína, které jeho manželka užívala od smrti svého prvního manžela Petra, svob. pána ze Švamberka v květnu 1620, jehož rozsáhlé statky v jižních Čechách za více než 2 milióny kop míš. byly již r. 1618 konfiskovány k ruce císařově po jejich obsazení cís. vojevůdcem hr. Karlem Bonaventurou. Ale byl velmi zklamán vyhýbavou odpovědí generálních komisařů a ještě více resolucí ze dne 10. dubna 1632, ve které kurfiřt jemu a manželce doporučuje, aby až do uzavření míru byli trpěliví. To bylo v době, kdy do uzavření míru chybělo ještě 16 let.

Kurfiřt ale brzy pochopil nereálnost své resoluce, a proto poslal válečným komisařům pokyn: Pan Žerotín a jeho manželka, pokud by měli "dobré právo" a zaplatili své kontribuce na těchto statcích váznoucí, nechť nejsou ve své držbě rušeni, neboť stejní exulanti, kteří jsou již ve Švédsku, přispívají svou pomocí více, než ti, kteří jsou obloženi těžkostmi.

Tak mohl Ladislav Velen z Ž. obsadit oba uvedené statky, ale bohužel jen na krátký čas, neboť když koncem roku 1632 byli Sasové vypuzeni Valdštejnem z Čech, odešel s nimi i on. Poté do roku 1638 žil s manželkou v Poznani. Odtud psal a prosil kurfiřta, aby se přimluvil za jeho syna Bartoloměje ze Žerotína, který hodlá vystoupit ze švédských služeb a nastoupit do služeb saských. Brzy nato Ladislav Velen z Ž. zemřel (nejpozději r. 1639), neboť jeho manželka v další korespondenci se psala jako "vdova".

Prameny: 10 331 III. s. 579; 10834 d.Ex.G.b. 22, 61, 44, 68, 72, 73. Gen. 7860; 8227 X. K.i.R. s. 83.

Anna Maximiliana svob. paní z Žerotína, roz. z Oppersdorfu na Ronšperku, byla v prvním manželství provdána za Petra svob. pána ze Švamberku, velmože, který vlastnil velkou část jižních Čech, jmenovitě panství a zámky Orlík, Ronšperk, Třeboň, Nové Hrady, Rožmberk, Libějovice a Zvíkov. Ty byly při vpádu císařských vojsk zpustošeny roku 1618 a ujaty k ruce císařově zato, že Švamberk již na počátku vzpoury českých stavů byl jedním z direktorů a správců země a podporoval stavy zbrojí a municí, roku 1618 podepsal a pečetil konfederaci stavů, jejichž sněm zvolil 26. srpna 1619 za českého krále Frydrycha, kurfiřta Falckého. Za zpustošené statky obdržel Švamberk jako náhradu statky Budín a Libochovice v kraji Litoměřickém. Ty ale pro nenadálou jeho smrt v květnu r. 1620 do desek zemských již zapsány nebyly, i když se jich spolu s panstvím Ronšperským ujala jeho vdova.

Paní Anna Maximiliana byla nucena ihned po bělohorské katastrofě prchnout ze země. Nejdříve se usídlila ve Frankfurtu nad Mohanem. Zemský místodržící Karel hr. z Lichtenštejna zahájil ihned neúprosnou konfiskaci všech rebelů a současně žádal 2. a 16. dubna 1621 jménem císaře naléhavě markraběte Jana Kristiana z Brandenburku, aby ze země ušlé emigranty s manželkami a jejich věcmi dal zatknout a dal do vazby. Mezi jinými byla na prvním místě Anna Maximiliana. Ta ušla zatčení pouze útěkem do Míšně, a přesto, že nad ní ani později nebyl vůbec vynesen rozsudek, byl jí zámek a statek Ronšperk s pivovarem, tři poplužní statky mající 12 lánů (asi 278 ha) orných polí, vesnice Meclov, Otov, Ohnišťovice, Mlýnec a Pařízov se 17 rybníky v ceně 30.045 kop míš. zkonfiskovány. (15).

K tomu připomínají drážďanské archivní doklady, že paní Anna Maximiliana, provdaná již r. 1622 Žerotínová, žila se svou dcerou Kateřinou v Míšni "wo sie einen grossen Hofhalts führte" (kde vedla velký dvůr), neboť k služebnictvu patřila hofmistryně paní Barbora Ebnerová, kuchmistr, kuchař, 6 služebníků a 6 služebnic.

Ale kurfiřt saský Jan Jiří I. nemínil nijak poskytovat utečencům, jejich pobyt v zemi zdarma. Již v červnu 1632 byli dotazováni, jak jsou zámožní a z čeho žijí. K tomu účelu zřídil v Drážďanech zvláštní komisi pro půjčky od exulantů, zdůvodňovanou obranou země s dotazem "co, kdo chce a může dát". (16). Paní Anna Maximiliana napsala nato zmíněné komisi obsáhlý dopis jednou větou (datovanou v Míšni 16. června 1632):

"Ich wollte neben anderen mit unterthänigsten bezeigung an die Hande gehen, und eine anschenliche Summe Geldt, darleihen, allein ich bezeuge mit Gott, das von geringsten keine Möglichkeit dießfals bei mir vorhanden, den ...". V překladu: "Chtěla bych vedle druhých s nejpoddanějším dosvědčením vyjít vstříc a nějakou sumu peněz půjčit, bůh mi svědkem, že nemám v té věci ani tu nejmenší možnost při mně jsoucí, neboť jak známo, jsem již nyní dvanáctý rok v exilu a nemohla jsem toho mnoho z král. českého odvézti, abych se s tím málem půl roku udržela, neřku-li na sebe něco mohla koupit, poněvadž ihned po pražské bitvě byly statky moje vlastní i mého zemřelého manžela konfiskovány a odňaty, nýbrž mezi tím byly všechny moje svršky, zlato, stříbro, drahokamy a jiné věci zničeny a uloupeny, takže nadál bídně žiji v cizích zemích, královstvích a provinciích ve vyhnanství, s málem nuzných obydlí, a vedle Boží pomoci musím užívat pomoci svých přátel a příbuzných, především ale král. Majestátu ve Švédsku, a ačkoliv s povolením Jeho kurfirst. Jasnosti si těch obou panstvích Budín a Libochovice ležících v král. Českém, ve kterých já přiměřenou pretensi (právo, pozn.) mám a si odvozuji, dovoluji si Jeho kurf. Jasnosti milostivě připomenouti, že ona vyňala (pokud se svrchků týče) panství Budín, a tyto předala plukovníku Eustachiovi Lösern, a pokude se týče druhého statku Libochovic, má mi zůstat jeho užitek, pokud po odvedené kontribuci něco zbude, a obdržela jsem písemné povolení (v originálu "pas", pozn.), abych obilí (neboť jiného tu nic není) z toho jdoucí prodala a výživu z toho mohla mít, z čehož část na kontribuce, ale část na plukovníka a ostatní, do nepřátelských rukou jdoucí, toto panství tak málo než ostatní přináší." Není proto schopná reálným důkazem svou vděčnou srdečnost prokázat.

Roku 1638 žila paní Anna Maximiliana v Poznani se svým manželem Ladislavem Velenem z Žerotína. Dne 27. března toho roku psali saskému kurfiřtovi prosbu o intercessi (přímluvu) u císaře, aby mohli vymáhat jejich pravomocné nepropadlé nároky v Čechách. Byl to poslední společný list obou manželů, neboť brzy nato Ladislav Velen svob. pán z Žerotína v Poznani zemřel ve věku asi 60 let.

V dopise z 14. února 1640 z Kogolewa (Gloglewa) (17) psala Anna Maximiliana švédskému generalmajorovi a plukovníku jízdy panu Zdenkovi hraběti z Hodic (18), ve kterém ho žádala, aby při event. skončení války vzal na vědomí oprávněné nároky potlačených evangelických souvěrců, které v intencích slovutné královy koruny Švédské by měly zůstat v klidu. Současně ho prosila jménem nevlastního syna Bartoloměje ze Žerotína o půjčku. Dále uvádí, že její statek ve Slezsku (který tam koupila) je sice osetý a poddanými osazen, je tedy před konfiskací jist, ale pro současný zmatený stav nemůže být bez velkých ztrát prodán. Dopis podepsala jako "Wittib", tj. vdova. Její vlastní syn z prvého manželství Jan Jiří ze Švamberku, sloužící v kurf. službách u plukovníka Schneidera, zemřel již roku 1637. Marné byly i její žádosti o povolení cesty do Čech a na Moravu, a to ani na přímluvy kurfiřta saského, ani krále polského, neboť její manžel se zúčastnil obou vpádů do Čech roku 1631 a 1634 a roku 1634 i její syn Jan Jiří, dříve vzpomenutý. Také její žádost císaři r. 1651 o navrácení Ronšperka a vydání jejího věna byla marná. (19).

Zdá se, že po roce 1620 opustilo štěstí paní Annu Maxmilianu tehdy ještě vdovu ze Švamberka, úplně. Při svém chvatném útěku do Frankfurtu nad M. svěřila ve své důvěřivosti v "šlechtickou čest" hraběti Heřmanu Černínovi z Chudenic do úschovy celkem 11 zapečetěných beden svých svršků v ceně přes 100.000 kop míš. (20), s tím, aby z nich po čase vydal jejímu švagrovi Adamovi ze Švamberka jeho otcovský podíl. Pan Černín nejdříve zapíral, že by cokoliv od ní přijal, ale byl nakonec ze lži usvědčen, a proto císař nařídil Lichtenštejnovi, aby Černín svěřené věci vrátil. Ale nestalo se tak, neboť oba jmenovaní si v podstatě ukradené věci svorně rozdělili.

Prameny: 10 331 III. fol. 311; 10 332 die Böhm. Exulanten betr; 10 833 d.B.Ex.D. (Darlehen); 10 834 d.E.G.b. fol. 22, 44, 61, 68, 72 a násl.; 7860 Genealog. Zierotin; 9227, 110 Buch K.i.R.; Neue Preuß. Provincialblätter VII, s. 267; Hormayer Taschenbuch IX - - 1828, s. 271 a násl.; T. Bílek: Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618. Praha 1883, s. 662; Jelínek Břet.: Die Böhmen im Kampfe um ihre Selbstständigkeit. Praha 1916, II. s. 29, 90.

Bartoloměj svob. pán z Žerotína byl synem Ladislava Velena z Ž. Byl ženat s Marií Kateřinou svob. paní ze Švamberka, s níž měl dvě dcery: Benignu Maximilianu, Zuzanu Kateřinu provdanou r. 1655 ve Vel. Janovicích ve Slezsku za Frydrycha Wilhelma z Oppersdorfu, a 2 syny: Jana a Václava, kteří zemřeli ještě nezletilí.

Bartoloměj z Žerotína sloužil ve 30 leté válce ve švédském vojsku. V bitvě u Nördlingen r. 1634 zde poprvé zvítězilo císařské vojsko nad Švédy (21), při které byl Bartoloměj Žerotín jako plukovník zajat, ale později vyměněn za cís. generála Götze (22). Poté vstoupil do vojenských služeb polského krále Vladislava IV. Přesto byl r. 1637 na přímluvu saského kurfiřta a polského krále vzat císařským dvorem na milost a dokonce mu byl přiznán jeho dědický podíl na přerovském zámku po zemřelém strýci Karlovi st. z Žerotína.

O výšeuvedenou přímluvu kurfiřtovu prosil r. 1637 za sebe i své rodiče a k této prosbě o intercessi přiložil latinskou přímluvu polského krále. Více dokladů o něm v drážďanském archivu není. Zemřel na jaře roku 1644.
Prameny: Genealogica 7860, 11366.

Marie Kateřina z Žerotína, byla dcerou Petra za Švamberka a Anny Maximiliany roz. z Oppersdorfu z prvního manželství, a pak provdaná za Bartoloměje ze Žerotína. Narodila se asi r. 1618. Ve svém dopise z 14. února 1640 z Gloglewa (17) se podpisuje již jako Marie Kateřina ze Žerotína, svob. paní ze Švamberka. Po smrti své matky se r. 1657 obrátila na kurfiřta se žádostí psanou ve Vel. Janovicích (23) o intercessi u císaře slovy:
"Brzy v druhém roce svého věku Anno 1620 jsem se stala sirotkem v důsledku úmrtí mého otce pana Petra ze Švamberka, a poté svou nebožkou matkou paní Annou Maxm. ze Švamberka roz. z Oppersdorfu jsem byla odvezena z král. Českého a vychovávána v těžkém exilu, a tím já, naprosto nevinná na neblahé české rebelii a nepokoji musím trpěti ztrátou otcovské i mateřské pozůstalosti." Dále v dopise uvádí, že ve velmi ranném dětství byla svou matkou uvedena do bídy a v ní tak vychovávána. Věřitelé její matky ji nyní připravili o poslední kousek chleba a nyní je na svém statečku tak tísněna dluhy, že chce jet do Vídně a proto prosí kurfiřta o přímluvu. Jan Jiří II. (24) skutečně 29. června 1657 doporučil

Marii Kateřinu uherskému a českému králi Leopoldovi k příznivému vyřízení jejích majetkových záležitostí. V témže roce 1657 (a rovněž z Velkých Janovic) napsala také dopis svému strýci svob. pánu Bernhardovi z Oppersdorfu (25) do Drážďan s prosbou, aby jí vymohl přímluvu u vídeňského dvora.

Se svým manželem Bartolomějem ze Žerotína měla dceru Zuzanu Kateřinu, která se r. 1655 vdávala za Frydrycha Viléma z Oppersdorfu na Dubé a Frýdštejně (svého příbuzného), který z Vel. Janovic zval vévodu Augusta na svou svatbu na zámku v Lehnici. Vévoda poděkoval za pozvání zvláštním dopisem a na svatbě se nechal zastoupit.

Prameny: Genealogica 786, 11 366.

Dorota Kateřina svob. paní z Žerotína roz. z Hasištejna a Lobkovic byla vdovou po panu Janu Lorencovi ze Žerotína, korouhevního pána a plukovníka evang. povstalých českých stavů. Po jeho smrti držela značný majetek v Čechách, a to v kraji Plzeňském, jmenovitě: Theusing (Toužim v okr. Bečov), tj. panství a město, tržiště Uitwa (Útvina) a Schönthal (od r. 1945 Krásné údolí), Schwinau (Sviňava v okr. Bochov), Pröles (Příleze), Khölitz (Chýlice), Döllnitz (Odolenovice), Böhm. Killmes (Český Chloumek), Sattel (Sedlo), Goschowitz (Kojšovice), Peschkowitz (Pečkovice), Gossmaul (Kosmová), Tschebon (Třeboun), Rading (Radyně), Polliken (Polikno), Landeck (Ostročín v okr. Teplá), tamtéž i Kladerlas (Kladruby), a Neuhof (Nový Dvůr u Podhořan v kraji Čáslavském), tj. panství Nový Dvůr ležící nedaleko Kutné Hory a řada vesnic k tomuto panství náležejících, konečně i dva domy v Praze a dva domy v Kutné Hoře, čili majetek značné ceny.

Je na místě ještě dodat, že Jan Lorenc z Žerotína narozený r. 1583 pocházel ze staré rodiny moravské, neboť byl synem Kašpara Melichara z Žerotína na Strážnici a matky Alžběty Šlejnicové, kteří byli oddáni 15. května 1582 v Kolíně. Když paní Alžběta r. 1597 zemřela, oženil se pan Kašpar Melichar podruhé v Praze dne 14. června 1598 s Alžbětou z Valdštejna. Jeho dědem byl Karel ze Žerotína na Církvici a Záboří (okr. Kutná Hora), na Fulneku a Strážnici na Moravě; zemřel roku 1560. Jeho babička byla Veronika Trčková z Lípy, provdaná v únoru 1550 v Praze a zemřela 11. února 1567. Pradědem Jana Lorence byl Jan ml. ze Žerotína, na Fulneku a Strážnici, od roku 1505 na Kunewaldu a Šanově; narodil se r. 1473 a ze-

mřel asi r. 1530. Prababičkou mu byla Anna z Ludanic. To byli předkové i Ladislava Velena, svob. pána z Žerotína.

Vraťme se nyní k paní Dorotě Kateřině z Žerotína. Je zajímavé, že ačkoliv žila v exilu již od roku 1625 (podle knihy křtů v Oberwiesenthalu (26) byla zde 18. října 1625 kmotrou) a roku 1628 žila v Annabergu (27), kde 25. srpna toho roku obdržela kurfiřtovo povolení "mit ihren Weißten sich zu der Festung Dresden unterzulassen", čili aby se svými sirotky se mohla uchýlit do pevnosti v Drážďanech, a roku 1631 dokonce prosila kurfiřta o "salva guardia" tj. ochranný list pro sebe a syna Karla Kryštofa na cestu do Čech k vyřízení svých vlastnických záležitostí, nikde nenalézáme v konfiskačním fondu C 215 Státního ústředního archivu v Praze ani zmínky o tom, že by vůbec k takové konfiskaci došlo. Skutečně již roku 1632 bydlela s dcerou, synem a jeho preceptorem (domácím učitelem) a s šesti služebníky na Altmarktplatzu (na Starém tržišti) v Drážďanech.

Na vyzvání komise pro úpisy půjček exulantů na obranu země odepsala 13. června 1632 takto: "Ich bezeuge mit Gott, daß in meinem Vermögen nichts ist, weder an Silber, noch Goldt, welches ich in den 11 Jahren, so ich von meinem Gut weg bin, verkaufen müssen, daß ich auch nicht mehr von nichts zu zehren gehabt, wenn mir nicht die Frau von Wagen auf mein Bitten etwas von Geldt gelichen und vorstrecket hatte." (Dosvědčuji před Bohem, že ve svém majetku nemám nic, na stříbře, ani zlatě, které jsem během 11 let nemajíc majetku, musela prodat, takže jsem neměla nic z čeho utrácet, kdyby mi na mé prosby paní z Wagen něco peněz půjčila).

Paní Dorota Kateřina byla také jednou z 79 kmotrů (z toho 27 osob ze stavu panského a 45 rytířů), když pan Petr Kelbl (Gelbel) z Geissingu s manželkou Sidonií roz. Kaplířovou ze Sulevic křtili 13. prosince 1633 v Pirně svého syna Viléma Ottu.

Dne 28. ledna 1639 obdržela pas do Čech s doporučením zemským úředníkům v král. Českém, ve kterém se oznamuje, že paní Dorota Kateřina z Žerotína, která se zakoupila v Neustadtu ve Wiesenthalu a je tudíž do Saska příslušná, by chtěla uplatnit své právní dlužní nároky, k jejímž dosažení by jí měli zemští úředníci podle pražského uzavření míru v r. 1635 podat pomocnou ruku. Před tím se roku 1634 zapsala německy do Pirenské erbovní knihy (28)

jako Dorothea Kattarina von Zscherothin geb. von Hassenstein und Lobkowitz, Wittib. Datum úmrtí ze saských archivů nebylo zjištěno.

Prameny: 10 331 II. fol. 143, 145 a d., 159, 160; 10 331 III. fol. 6, 519 a d.; 10 332 Die böhm. Exulanten betref. fol. 1577, 1631, 29; 10 833 d.B.Ex.D. (Darlehen); 7221 Die bei Privatirn in dem Königreich Böhmen stehenden Schulde ex 1632; 8297 Paßbriefe 1637 - 43, fol. 37/43, 107; 7860 Geneal. Zierotin; 10 792 Was auf beschehene umbfragung an Korn und Mehl in Dresden 1633; DRG XXV 17^b, fol. 206, 251; Literatura: Břetislav Jelínek: Die Böhmen im Kampfe um ihre Selbstbeständigkeit, Prag 1916, s. 140. Schmertosch Richard: Adelige Exulanten in Kursachsen nach Urkunden des Dresdner Hauptstaatsarchivs, (Vierteljahrschrift für Wappen-Siegel- und Familienkunde HEROLD in Berlin, XXX. Jhg. 1902, Berlin, s. 66-264).

Karel Kryštof svob. pán z Žerotína byl synem Jana Lorence z Žerotína na Liběchově, Touženíně atd. a (podle rodokmenu Žerotínů v genealogické sbírce Jana Václava hr. Dobřenského z Dobřenic)(29) jeho druhé manželky Doroty Kateřiny z Žerotína roz. z Hasištejna a Lobkovic, se kterou byl oddán brzy po smrti své první manželky Anežky Štampachové z Štampachu roku 1614. S paní Anežkou žil necelých 8 let, neboť jako 23 letý se ženil v Liběchově 23. října 1606. Z druhého manželství se tudíž narodil Karel Kryštof ze Žerotína kolem roku 1615 a již roku 1620 jako sirotek putoval se svou matkou do exilu, a proto jejich osudy byly společné. Také on se zapsal do Pirenské erbovní knihy na fol. 46 jako Charles Christof de Zierotin, escrit le 5. Mars Anno 1634. Zřejmě v té době žil ještě s matkou. Ale nešťastným rozhodnutím vstoupil jako 18 letý do vojenských služeb švédské armády a 6. září 1634 v bitvě u Nördlingen padl.

Anna Karolina z Žerotína roz. hraběnka z Mansfeldu.

O paní Anně Karolině nemáme v saských archivech téměř žádných zpráv. Jen tolik, že saský kurfiřt Jan Jiří II. psal v roce 1676 svému bratru vévodovi Augustu Saskému "wegen züruckgeblibener Alimente, Dotation und Ausstattung" Anny Karoliny z Žerotína, čili zda by zadržené alimenty, dotace a výbava za 5.000 zlatých bylo možné jmenované dosáhnouti. Vyřízení tohoto dotazu již neznáme.

Ale ani o identitě jmenované nevíme mnoho. Z Dobřenského genealog. sbírky (29) vyčteme pouze, že Anna Karolina jako dcera hr. Filipa z Mansfeldu a Kláry roz. Robles (?) byla 20. listopadu 1670 ve Vídni - Schotten oddána s Karlem Jindřichem st. ze Žerotína, synem Přemysla Ž. pána na Wiesenbergu a Ullersdorfu (Vízmberku a Losinách), které držel od roku 1616 do své smrti r. 1653, a matky Anny Sidonie hraběnky Šlikové z Pasouna, kteří byli oddáni 29. května 1617 ve Švamberském domě v Praze.

Prameny: Genealogica 7860; Dobřenský (29).

Až potud sahají prameny saských archivů. K tomu je nutné podotknout, že moravští Žerotínové nemají vůbec žádnou rodovou souvislost s Žerotíny českými, kteří pocházeli z Janovic (v kraji Žateckém); drželi Uherce, Panenský Týnec a Vrbičany. Jako prvý je znám Hynek v r. 1187. Jeho synové N.N. a Zdeněk padli 26. 8. 1278 na Moravském poli. Hrad Žerotín (Žirotín) držel jako poslední Jaroslav z Ž., který zemřel asi r. 1467; po něm jej držel Jan z Haznburka. Balbín uvádí r. 1681 hrad již jako zříceninu. (31).

Moravští Žerotínové měli na štítě v červeném poli černého dvouocasého korunovaného vzpřímeného lva na třech stříbrných pahrbcích; čeští Žerotínové pak na stříbrném poli kosmo orientovanou černou orlici se zlatým perizoniem, zobákem a paráty. (30).

Poznámky:

1. Antonín Elznic nar. r. 1850 ve Velké Bukové u Křivoklátu, zemřel r. 1922 v Libušíně.
2. Staatsarchiv Dresden, Archivstraße 14, Dresden 8060, SRN.
3. Oesterreichisches Staatsarchiv (Allgemeiner Verwaltungsarchiv, Wallnerstraße 6a. Wien 1010, Rakousko.
4. Bergmann Alvin (1862 Ebersbach - 1938 Dresden), Oberlehrer (ředitel vyšší školy).
5. Týž: Sammlung der tschechischen Exulanten. Staatsarchiv in Dresden, jako (2).
6. Schmertosch Richard: Adelige Exulanten in Kursachsen nach Urkunden der Dresdner Hauptstaatsarchivs (Vierteljahrschrift für Wappen-Siegel- und Familienkunde HEROLD in Berlin. Jhg. XXX/1902, s. 66-264.
7. Kirchgemeinde Böhmischer Exulanten, Dresden, Hayden, s. 23. Dresden 8019. DDR.

8. Ottův slovník naučný, díl XXVII, s. 814-823.
9. František Dvorský: O hrobce Žerotínů v Brandýse nad Orlicí. Časopis muzea král. Českého, 1878, s. 413-430.
10. Jindřich Mat. Thurn (1580 - 1640), inscenátor pražské defenestrace r. 1618. Poražen na Bílé hoře 1620.
11. Gustav Adolf II. švédský král v letech 1611 -1632, nejlepší vojevůdce v 1. polovině 17. stol. Roku 1631 zvítězil nad ligistickým vůdcem katol. armády J. T. Tillym, ale vítězství nad Valdštejnem u Lützenu r. 1632 zaplatil životem.
12. Hans Georg Arnim (1581 - 1641) kdysi Valdštejnův důstojník, pak polní maršál saské armády kurfiřsta Jana Jiřího II.
13. Petr z Švamberka zemřel r. 1620 ještě před Bílou horou jako jeden z nejbohatších velmožů v Čechách.
14. Jan Jiří I. kurfiřt saský (1585 - 1656) jako evangelík (!) dal zatknout v Sasku se skrývajícího Joachyma Ondř. Šlika a tak ho jako vedoucího rebelanta vydal na smrt r. 1621.
15. Konfiskační fond C 215 sub S 83 a C 215 sub C 1/1.
16. Akta "Derer Böhemischen Exulanten Darlehn" v drážďanském státním archivu (jako 2), sign. 10 833 d.B.Ex.D.
17. Glogau v Prusku, od r. 1945 Hlohov nad Odrou v Polsku.
18. Hodičtí, český hraběcí rod z Hodic na Moravě, od 30 leté války zněmčelý. Rebel a švédský plukovník Zdeněk hr. z Hodic a Olbramic na Moravě měl za manželku Alžbětu hr. Vchynskou roz. Trčkovou, vdovu po Vilému z Vchynic, zavražděnému spolu s Albrechtem Václavem z Valdštejna r. 1634 v Chebu.
19. Konfiskační fond C 215 sub S 83, jako (15).
20. Heřman Černín z Chudenic (1576 - 1651), potomek staré české šlechty, v protireformační době hrabivý diplomat, který z konfiskovaných statků odkoupil od komory české statků za 601.663 zlatých.
21. Nördling, město v záp. Bavorsku při würtemberských hranicích.
22. Götz Jan (1591 - 1645), císařský generál, vstoupil do služeb Valdštejnových. R. 1645 byl poražen švéd. generálem Torstensonem u Jankova, kde padl. Ve stejném roce se pokoušel o Brno.
23. Groß Janovitz, město 10 km jižně od Liegnitz ve Slezsku, od r. 1945 Lehnice v Polsku.
24. Jan Jiří II. (1656 - 1680 kurfiřtem), milovník nádhery a přepychu, vyzdobil Drážďany.

25. Bernard z Oppersdorfu na Dubí (asi 18 km západně od Železného Brodu) a Frýdštejně držel statek Heřmanice u Dvora Král. , ale také Rochovice ve Slezsku, které prodal Ondřeji Kochtickému za 45.000 kop míš.
26. Oberwiesenthal, město v Sasku nedaleko Božího Daru v Čechách.
27. Annaberg, město v Sasku na trati ze Saské Kamenice (Chemnitz) do Vejprt v Čechách.
28. Pirnaer Wappenbuch (Pirenská erbovní kniha) v Drážďanech jako (7), založený českými exulanty v Pirně r. 1628.
29. Genealogická sbírka Jana Václ. hraběte Dobřenského z Dobřenic, poř. čís. 1315 ve Státním ústředním archivu v Praze.
30. Stejně tak je kolorován i na vlysu v erbovním sále hradu Karla IV. v městě Lauf, 17 km severových. od Norimberka na říčce Pegnitz, který teprve r. 1934 odkryl dr. August Rebmann.
31. Žerotín, zřícenina při stejnojmenné obci nedaleko Panenského Týnce (okr. Louny).

Literatura: Fr. Hrubý: Ladislav Velen z Žerotína. Praha 1930.
Kreslil: Karel Liška, Praha 5 - Radotín.

Familie Žerotín in Exil

Ganz grosse Menge der bedeutenden adeligen Familien protestantischer Confession musste die tschechische Heimat nach der Schlacht auf Bílá hora verlassen.

Dasselbe betraf auch die Familie Žerotín. Der Autor verfolgt das Lebensschicksal mancher Mitglieder dieses Geschlechtes im 17. Jh. und zwar mit Ausnutzung der Korrespondenz, die im Dresdner Staatsarchive aufbewahrt ist.

MK

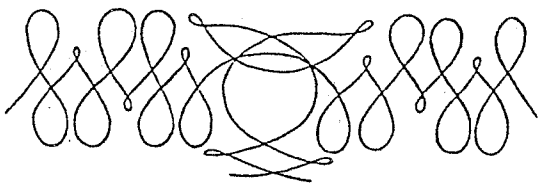

PRAEMISLAUS BARO A ZEROTIN
DOMINUS HAEREDITARIUS IN
WISENBERG ET ULLERSDORF
SAC.CAES.MAJESTATIS CONSILI
ARIUS ET JUDICII PROVINCI
ALIS ASSESOR IN MORAVIA

Vladimír Markl

20 let znaku města Orlové.

Bez jakékoliv zmínky či oslavy proběhl 19. únor 1990, den 20-ti let trvání znaku města Orlové. I když toto jubileum není právě "kulaté", osvěžíme si několik dat z historie města.

Kdy byla Orlová přesně založena, nevíme. První zmínka, a to zcela konkrétní, pochází z r. 1227, kde potvrzuje papež Řehoř desátky tynieckému klášteru, kam tehdejší osada majetkově spadala. Erbovní pověst, která by snad mohla přispět k bližší lokalizaci data, pochází teprve z 18. stol. a byla přeložena z latiny a němčiny[1/].

Ale vraťme se k heraldice nynějšího města. První známé zobrazení symbolu Orlové je prezentováno na votivním deskovém oltářním obraze z r. 1480, dnes se obraz nachází v majetku Národní galerie a na kopii je vznášející se orel s berlou a mitrou ve spárech a hostií v zobáku pouze naznačen.

Lépe jsme na tom v r. 1738, od kdy je znám první otisk osmihranného typáře ohraničeného perlovcem. Pečetní pole obsahuje oválný štít, v němž je umístěn košatý strom na pažitu, nad oválem turnajský helm s přikryvadly. Klenotem je orel, legendu tvoří slovo ORLOWA[2/]. (Viz obr. č. 1).

Teprve na přelomu 19. a 20. století se dostává do obecních razítek opět symbol orlice vlevo hledící a v letu, v zobáku drží hostii, v pravém pozvednutém pařátu mitru, v levém opatskou berlu. První otisk razítka je znám autorovi teprve z 20. 2. 1902, kdy v legendě razítka jsou umístěny dva nápisy, a sice Obecní představenstvo v Orlové a GEMEINDE - VORSTAND -ORLAU. Znamení pak provází veškerá razítka obecního zastupitelstva až do r. 1952, kdy vešel v platnost výnos o jednotném používání státního znaku v razítkách národních výborů. Symboliku zmíněného období ukazuje obr. č. 2.

Na veřejných budovách se symbol Orlové objevuje asi ve stejnou dobu, z níž pochází první razítko. Byl umístěn na budově staré radnice a ani podle dochovaných fotografií, ani ze vzpomínek pamětníků nelze odvodit jakoukoliv barevnost. Teprve nad jižní branou přestavěného orlovského kostela (léta 1903 - 1906) vidíme

volně černou orlici vlevo hledící se zbrojí téže barvy, korunka, hostie, berla, lemování mitry včetně fimbrií žluté, zbývající část mitry včetně vnitřku modrozelená.

V roce 1946 byly připojeny k Orlové Lazy a Poruba, toto připojení nemělo vliv na orlovskou "heraldiku", i když byly činěny pokusy o vytvoření něčeho, co se jen vzdáleně blíží aliančnímu znaku. Za zmínku snad stojí zastavit se u zobrazení symboliky na diplomu čestného občanství P. Bezručovi z 3. 10. 1947. Orlice se volně vznáší ve tříčtvrtěkruhu, je černá, zbroj zlatá, v pravém pařátu svírá mitru téže barvy, v levém berla, v zobáku stříbrná hostie, korunka zlatá s modrou výplní.

Určitou zajímavost nepostrádá ani zobrazení městského znamení na hlavičkovém papíře Oblastního sdruženého komunálního podniku města Orlové z r. 1952, kde ve stříbrném poli gotického štítu je umístěn zlatý terč, v něm tentokrát modrý symbol města, jen mitra, berla a hostie jsou bílé.

Ovšem město se chce heraldicky presentovat. Zatím pouze na pohlednicích, kde je mezi pohledy na části města umístěn španělský štít. V jeho stříbrném poli se nachází černá orlice v letu, korunka, berla a okraje mitry jsou zlaté, zbroj červená, mitra bílá, červeně vyložená. Ovšem to již naplno pracuje rada MNV na oficiálním uznání městského znaku. I když byla Orlová povýšena na městys císařským rozhodnutím z 15. října 1908 a posléze rozhodnutím vlády republiky Československé z 23. 11. 1922 (viz výnos Ministerstva vnitra ze 4. 12. 1922, čís. 91.909) na město, nebyl jí udělen ani při jedné z těchto příležitostí znak. Město, jak jsme se již zmínili, se hlavně díky dolování rozrůstá a kromě připojení sídelních, do té doby samostatných celků v r. 1946, je k Orlové připojena v r. 1960 i Horní Lutyně.

I když už bylo dříve o městském orlovském znaku učiněno pár poznámek[3/], zmíníme se o všech navrhovaných alternativách, z nichž pak vykrystalizovala konečná podoba městského znaku. První do hry vstupuje MěNV v Orlové, který požádal Krajské středisko památkové péče v Ostravě, jmenovitě prof. Hlubinku o návrh. Ten žádosti vyhověl a jeho představu pak graficky ztvárnil ak. malíř K. Štětkář. Šlo o dvě alternativy:

I/. čtvrcený štít, v 1. modrém poli zlatá orlice se stříbrnou korunkou a červenou zbrojí, ve 2. stříbrném poli černý zkřížený mlátek a železko, ve 3. stříbrném poli červený listnatý strom a ve 4. modrém poli zlatá mitra a berla pošikem.
II/. Rozpoltěný, od pola břevnem dělený štít. V pravém modrém poli půl zlaté orlice se stříbrnou korunou a červenou zbrojí. Ve stříbrné horní čtvrti (levá strana) červený listnatý strom, v červené dolní čtvrti zlatá mitra a berla s pošikem. Černé polobřevno pokryto třemi stříbrnými zkříženými mlátky a železky.
Jednotlivé figury znaku měly představovat:
orlice - mluvící znamení, barvy měly připomínak orlici těšínskou,
knížecí koruna - připomínka knížete Měška
listnatý strom - buď bývalý lužní prales, nebo reminiscence na zobrazení stromu na první pečeti.
Mitra a berla: atributy kláštera a vazba na opatství břevnovsko-broumovské.
Hornická symbolika - měla prezentovat uhelný průmysl, jehož rozmach přivedl Orlovou až k městskému statutu.

Oba návrhy byly předloženy k posouzení lidosprávě a KSČ a z jejich úradku vzešla alternativa č. III:
"Zlatý rozpoltěný a od pola červeným polobřevnem stříbrně černě dělený štít. V 1. poli půl zlaté orlice se stříbrnou korunkou a červenou zbrojí, ve druhém poli červený listnatý strom a ve 3. poli stříbrný zkřížený mlátek a železko. Nad štítem zděná městská koruna s vepsaným názvem ORLOVÁ". Jeden z návrhů je prezentován obr. č. 3.

Naproti tomu Okresní archiv v Karviné doporučuje transkripci původního městského znamení do heraldické podoby, ale velkým problémem zůstává určení barev. Proto se obrací pro poučení a radu na Archiv hl. města Prahy, jmenovitě na dr. Čarka o posouzení problematiky a pomoc při tvorbě orlovského městského znaku. Heraldik návrh OA v Karviné odmítá a navrhovateli předkládá svou alternativu: "Štít svisle půlený, v modrém poli zlatá polovina orlice s korunou a s červenými drápy i zobákem, levá polovina vodorovně dělená, v horním stříbrném poli červený strom, v dolním černém poli stříbrná hornická kladívka". K tomuto návrhu předkládá následující úvahu. "Kdyby se snad orlovští rozhodli pro slezskou půlorlici, tj. černou na zlatém poli, bylo by asi třeba po-

změnit barvy polí v levé polovině, například levé horní pole modré se zlatým stromem a dolní červené s černými kladivy; to ovšem není ani předpis, ani doporučení, nýbrž jen poznámka k úvaze".

Své řekla oficiálně i Komise pro otázky znaků měst při Archivní správě Ministerstva vnitra ČSR dopisem ze dne 17. prosince 1969, doporučila vypuštění polobřevna, které dle ní nebylo ničím zdůvodnitelné a mělo způsobovat přeplněnost znaku, naopak autoři chtěli tímto polobřevnem oživit poněkud nevýraznou levou stranu znaku, a taktéž odstranit zděnou korunu s nápisem ORLOVÁ.

Na základě všech předložených návrhů, připomínek a doporučení byl 10. 2. 1970 vypracován definitivní návrh znaku:
"Štít štípený, v pravém modrém poli zlatá polovina orlice se stříbrnou knížecí korunkou a červenou zbrojí, levá polovice příčně dělená, v horním stříbrném poli červený strom, v dolním černém poli stříbrná hornická kladívka". Štít pak měl být stylizovaný - - renezanční. Pod pojmem hornická kladívka se rozumí přes sebe přeložené želízko a kladívko.

V navržené podobě byl znak města Orlové schválen na 40. plenárním zasedání rady MěNV dne 10. 2. 1970. Na přání schvalovatelů byla nad štítem umístěna stylizovaná vlající stuha s nápisem ORLOVÁ, tuto však nelze považovat za součást znaku.

Reakce veřejnosti už nebyla tak jednoznačná. Za kritiky dáme slovo místnímu spisovateli L. Benovi, který na s. 233 svého rukopisu o Orlové vyslovil následující drobnou výhradu: "V novém znaku hostii nahradili přesličkovou větví a orla rozpůlili. Z historické sentimentality, že země byla kdysi rozdělena mezi dva státy, nebo z nedomyšlené provokace?" Veřejnost nebyla spokojena ani s nevýrazným provedením levé strany znaku a montánní odborníci zase poukazovali převážně na tvary kovových částí obou hornických nástrojů. Při pohledu na znak, zdobící letáček vydaný k oslavám 750-ti letého trvání města (viz obr. č. 4) je i laikovi zřejmá nemožnost práce s těmito nástroji. Neodpovídají totiž ani historickému vývoji, ani způsobu užívání, tím méně je možná jejich práceschopnost. Těmto argumentům neodolají ani námitky výtvarníků, operujících svým právem na nadsázku.

Kritické hlasy nedošly uznání o několik let později, kdy k Orlové byla připojena do té doby samostatná obec Doubrava a kdy také mohlo dojít k drobným kosmetickým úpravám městského znaku. Ke škodě věci se tak, bohužel, nestalo.

O tom, že s heraldickým cítěním některých osobností tehdejšího veřejného života není něco v pořádku, se mohla celá orlovská populace přesvědčit opět při nejbližší příležitosti. Tou se stala instalace malovaného městského znaku na novou budovu MěNV v Orlové Lutyni. Byly to sice drobné odlišnosti v blasonu znaku oproti usnesení Rady MěNV, ale z těchto drobností se pak odvíjejí velké věci. O tom nás přesvědčil další heraldický poklesek ve znázornění městského symbolu, prezentovaný na snad nejrozšířenějším propagačním materiálu, totiž na pohlednici[4/]. Nepomohla ani ústní, ani písemná upozornění odpovědných pracovníků autorem těchto řádků, byla konstatována holá skutečnost, která tu je a s níž se už asi nebude moci nic dělat. A tak se Orlová řadí po bok těch měst, pro něž je znak pouze módní záležitostí, nikoliv jedním z prostředků právnosti a reprezentace.

Poznámky:

1/. J. Bakala: Z nejstarších dějin Orlové, In: Orlová 1223 - 1973, Orlová 1973, s. 14.

2/. ZA Opava, Karolinský katastr slezský, svazek XX, status minor RÁJ, poddanská přiznání zdanitelného majetku, inv. č. 125.

3/. K. Müller: Opět heraldický nesmysl na pohlednici, Zpravodaj KGHO č. 30 - 31, Ostrava 1987, s. 24.

4/. Tamtéž.

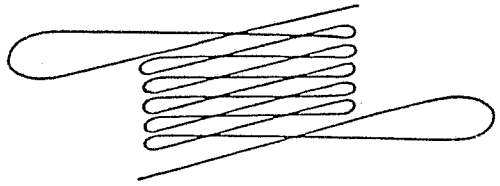

20 Jahre Orlauer Stadtwappen

Vor 20 Jahren vurde das Orlauer Wappen genehmigt. Nun existirt die Gelegenheit die Entwicklung des Stadtwappens seit 1480 bis 1946 vergleichen, das sich auf den Bildern, Petschaften und Stempeln vorfindet. Die zweite Zeitperiode seiner Entwicklung bis 1970 wurde durch Anschluss der Gemeinden Lazy, Poruba und Horní Datyně beeinflusst. Der Beitrag verfolgt die Orlauer Korrespondenz mit verschiedenen Instituten seit 1969 bis 10. 2. 1970, wann das Stadtwappen in der definitiven Form empfangen wurde. Es sind hier einige Variationen des zukünftigen Wappens beschrieben. Ebenfalls sind die Wappensfiguren kritisch behandelt. MK

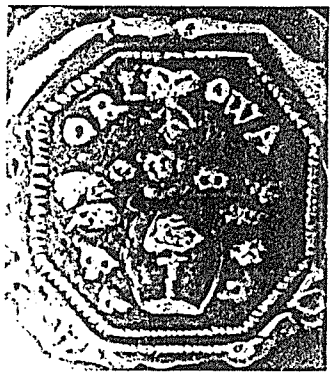

< Obr. č. 1

Obr. č. 2 >

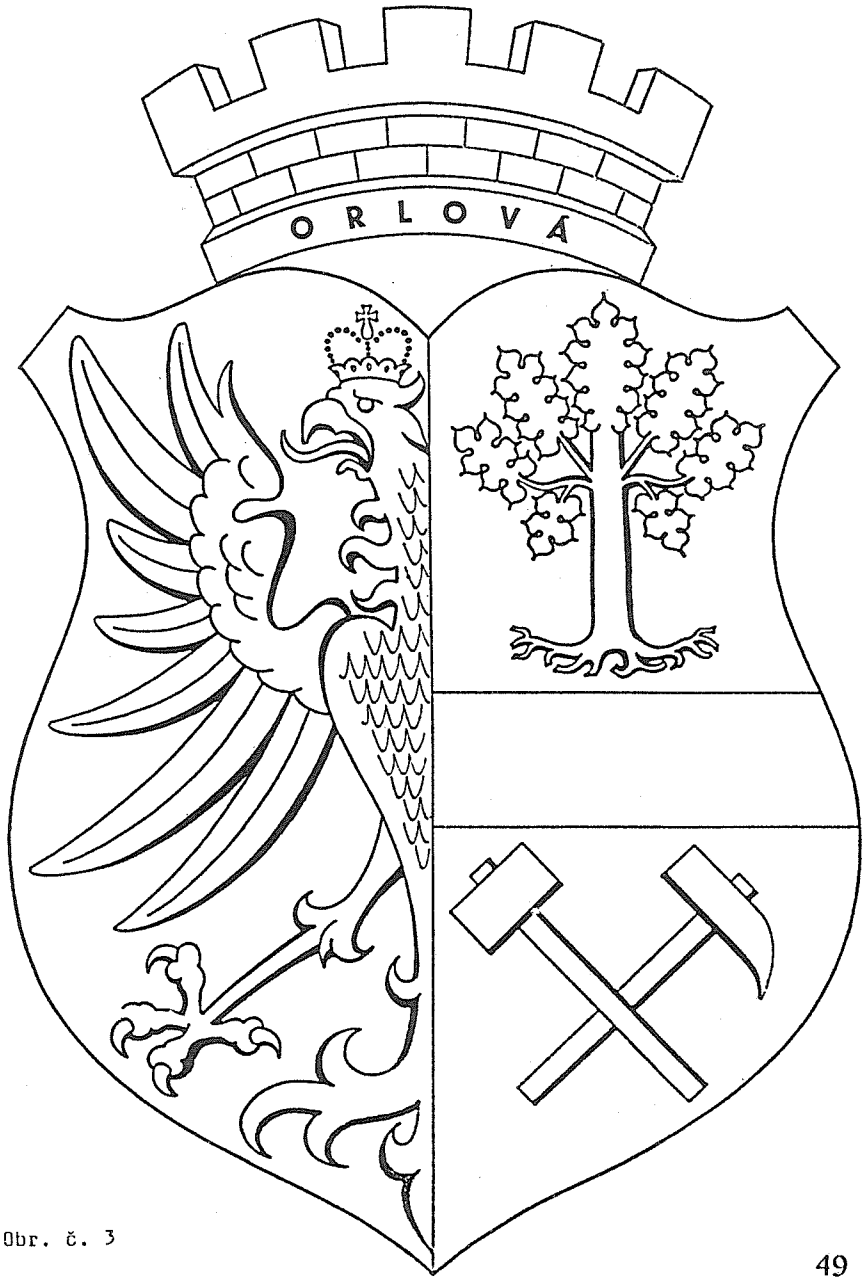

Obr. č. 3

Obr. č. 4

Vážený čtenáři,

k následujícímu článku z autorské dílny pana Engelbrechta je nezbytné říci několik slov úvodem. Článek vznikl na základě diskuse mezi prof. Novákem a dr. Hlinomazem na IV. setkání genealogů a heraldiků v Ostravě. Byl dokončen těsně před 17. listopadem 1989 a nese tedy nezbytně prvky tohoto údobí. Sám autor, cizinec, vychází ve svých návrzích z tehdejší politické situace a je si vědom heraldických nedostatků československého státního znaku od doby jeho vzniku až po modifikaci z roku 1960. S ohledem na autentičnost článku byly provedeny pouze nezbytné jazykové úpravy a heraldická mluva nebyla přizpůsobena požadavkům heraldické konvence.

Wilken Engelbrecht

Návrh nového státního znaku Československa.

V současné době je z heraldického hlediska žádoucí změna nynějšího státního znaku ČSSR. Československý heraldik Milan Hlinomaz předložil takovéto návrhy změn na IV. setkání genealogů a heraldiků v Ostravě dne 14. 10. 1989. V pravém, červeném poli štípeného štítu je umístěn český lev v tradiční formě, v levé části starý slovenský patriarší kříž na modrém trojvrší. Na štítě spočívá pěticípá červená hvězda se zlatým lemem.

Již následná diskuse ukázala, že toto řešení není uspokojivé. Navrhovaná forma slovenského znaku se stává politickým problémem, neboť připomíná znak Slovenského státu z 2. světové války. Ani heraldicky není navrhovaný znak přijatelný, neboť obě pole jsou stejnobarevná, což není heraldicky správné; česká heraldická figura musí hledět k heraldicky levé straně; historické české země nejsou znakově zastoupeny, ani hvězda není heraldicky správně užita.

Pro tvorbu nového československého státního znaku jsou důležité následující body:

- oba federální státy musí mít heraldicky rovnocené zastoupení, to vyžaduje alianční znak nebo polcení štítu
- v polovině štítu s českými státními symboly je žádoucí též zastoupení Moravy, Slezska, Opavska, Těšínska, případně i Hlučínska. V tomto případě by měl figurovat český lev v srdečním štítku

- symbol SNP (vatru) lze použít současně se starým symbolem slovenského kříže
- je-li nutno heraldicky znázornit vedoucí úlohu KSČ, pak jako nejlepší řešení se jeví hvězdnatá koruna
- státní znak má být doprovázen štítonoši, přikrývadly a stuhami. Ve vícejazyčných státech budiž heslo podáno v neutrálním - - latinském - jazyce.

Na základě těchto bodů navrhuji tři verze státního znaku.

1. **varianta** se zdůrazněním socialistického charakteru ČSSR:
Štít je polcený. Pravé pole (ČSR) je čtvrcené:
v 1. modrém poli stříbrně a červeně šachovaná orlice se zlatou zbrojí (Morava)
v 2. ve zlatém poli černá orlice s červenou zbrojí a se stříbrným perizoniem na hrudi (Slezsko)
3. pole červeně a stříbrně štípené (Opavsko)
ve 4. modrém poli zlatá orlice (Těšínsko)
srdeční štítek - v červeném poli stříbrný dvouocasý lev se zlatou zbrojí ve skoku, vpravo hledící (Čechy)
Levá polovina (SSR): v červeném poli na modrém trojvrší (symbol slovenských hor Tatry, Matry a Fatry) vyrůstá stříbrný patriarší kříž ze tří zlatých plamenů (symbol Slovenského národního povstání).
Na štítě je koruna tří pěticípých červených hvězd se zlatým lemem. Štítonoši jsou dva čeští lvi (tj. stříbrní dvouocasí se zlatou zbrojí), stojící na zelených lipových větévkách. Přes větévky přehozená červená stuha nese mezi dvěma zlatými pěticípými hvězdami nápis zlatým písmem "Pravda vítězí". Jak je heraldickým zvykem, zadní strana stuhy má barvu nápisu.
Odůvodnění: Vzhledem k charakteru státního režimu jsou zemské heraldické figury zbaveny tradičních korun. Vedoucí role KSČ je heraldicky vyjádřena korunou ze tří hvězd odpovídajících heslu Rovnost - svoboda - bratrství, nebo Proletariát - strana - národ apod. U slovenského znaku zůstává starý symbol - patriarší kříž vyrůstající však nikoliv z uherské koruny na zeleném trojvrší, ale z plamenů na modrém trojvrší.

2. **varianata** (tzv. neutrální):
Štít jako v první verzi, ale figury v české části jsou zlatě korunovány. Štít je přikryt zlatou hradební korunou s pěti stínkami. Štítonoši jsou dva zlatí dvouocasí lvi s červenými jazyky, stojící na dvou zlatých lipových větévkách. Přes větévky přehozená červená stuha nese mezi dvěma stříbrnými čtyřlístky heslo stříbrným písmem "Pravda vítězí". Zadní strana stuhy má barvu hlavních heraldických figur (tj. stříbro).
Odůvodnění: V této verzi není kladen důraz na socialistický charakter ČSSR. Štít je pokryt neutrální hradební korunou, oproti 1. variantě se mění tinktury štítonošů a stuhy.

3. **varianta** (tradiční):
Štít jako ve 2. variantě.
Štít je přikryt otevřenou zlatou lístkovou korunou a nesen zlatými, zlatě korunovanými lvy s červenými jazyky, lvi stojí na dvou zlatých lipových větévkách. Přes větévky přehozená červená stuha nese mezi dvěma stříbrnými čtyřlístky heslo stříbrným písmem "Veritas vincit". Zadní strana stuhy je stříbrná.
Odůvodnění: Tato verze je výrazem nejtradičnějšího pojetí. Znamená vlastně návrat k formě státního znaku před rok 1960, ovšem nyní není v něm Slovensko "podřízeno" Čechám.

Resumé:

Dieser Betrag entstand auf dem Grunde der Diskution an IV. Betreffen der Genealoger und Heraldiker Ostrava und ist nur als ein Interessante vorgelegt.

MK

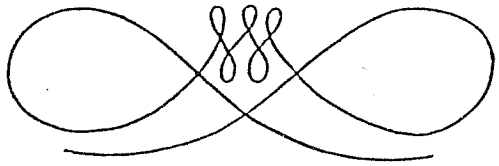

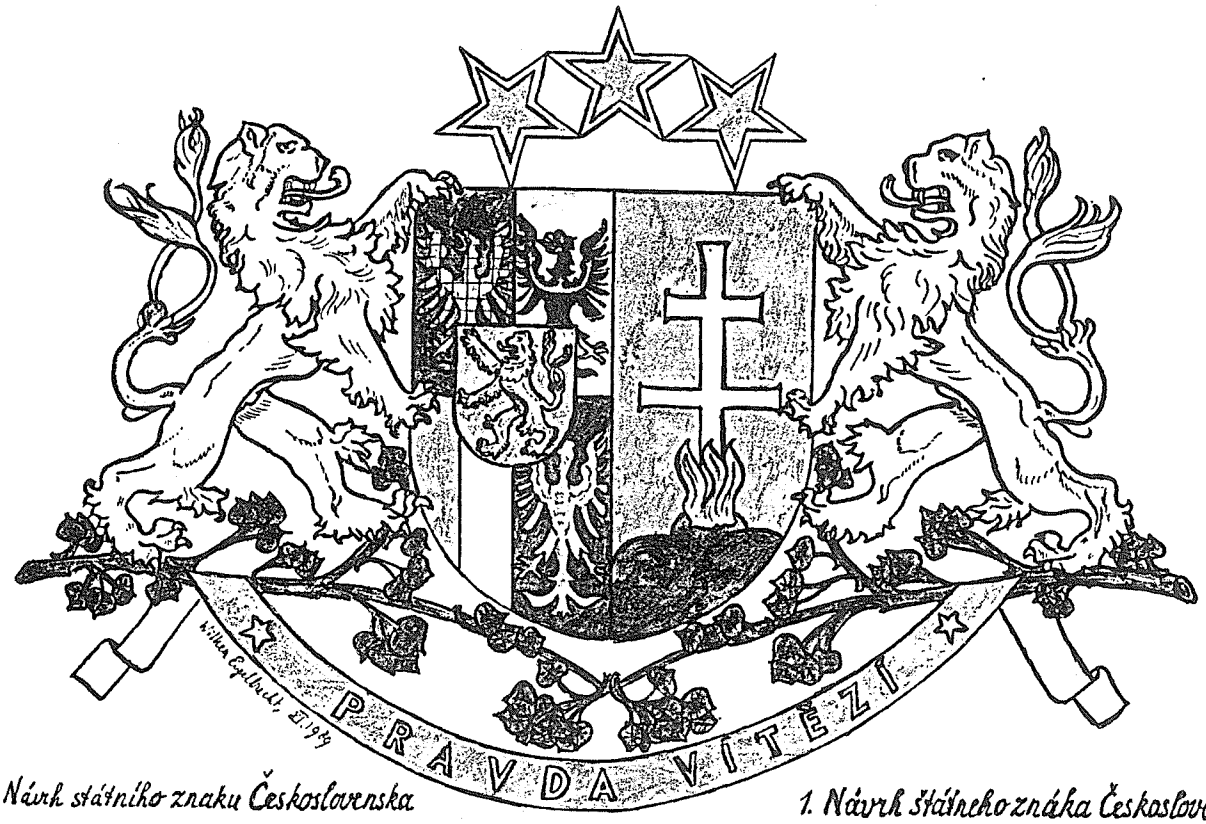

1. Návrh státního znaku Československa

1. Návrh štátneho znáka Československa

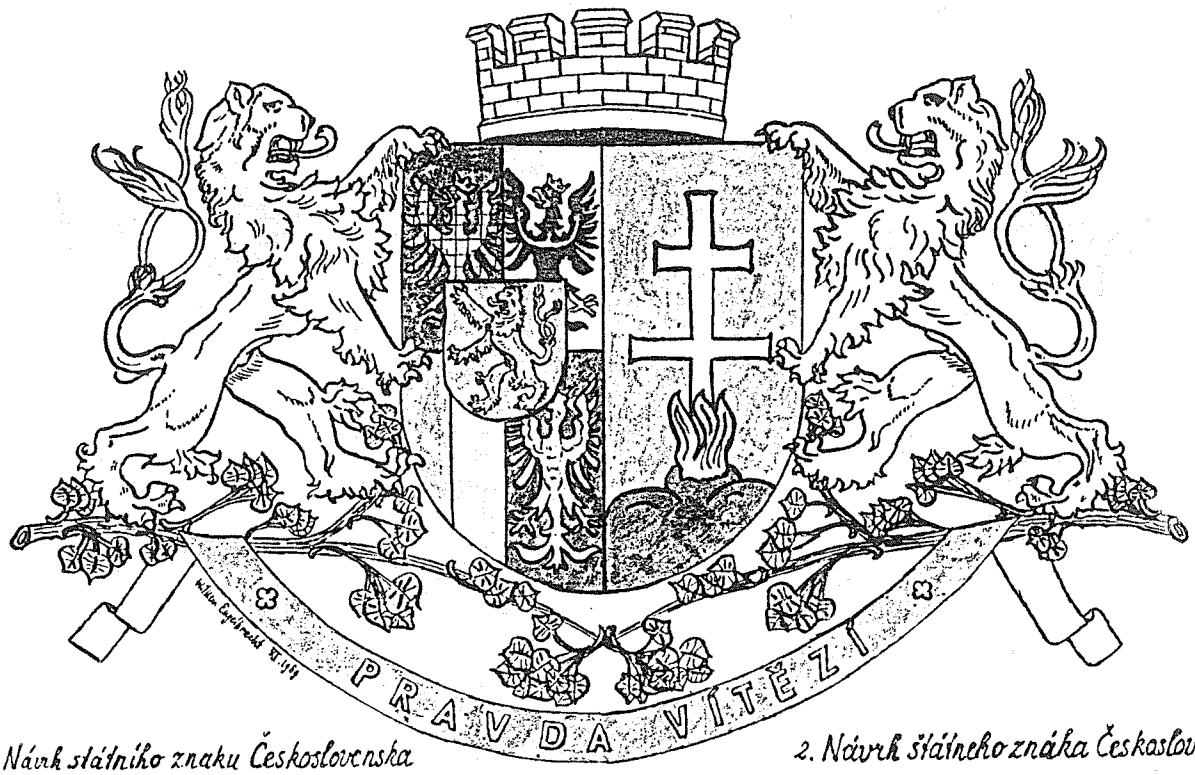

2. Návrh státního znaku Československa

2. Návrh štátneho znáka Československa

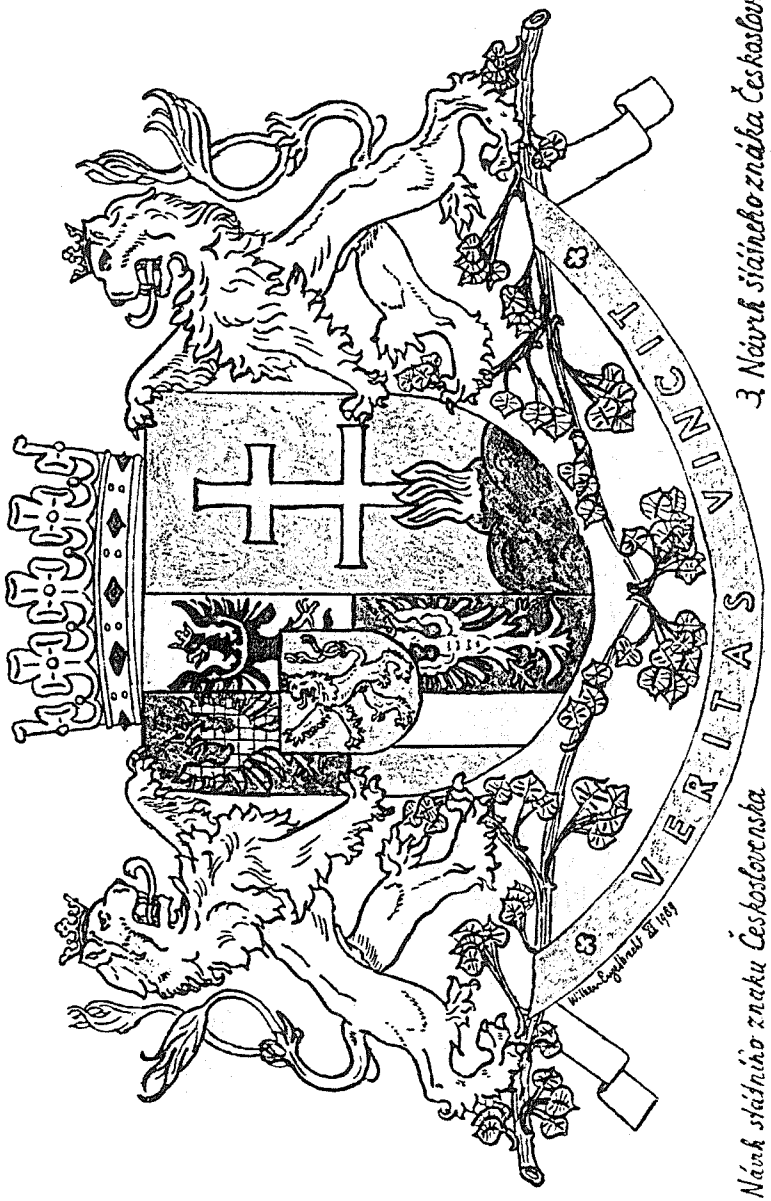

3. Návrh státního znaku Československa

3. Návrh státního znaku Československa

Miloslav KROČEK - 70 let.

Narodil se 12. února 1920 v Ostravě - Mariánských Horách v kolonii Dolu Ignát, nyní Jan Šverma. Po maturitě na reálce v r. 1938 narukoval k dělostřelcům do Jihlavy, kde ovšem jeho vojenská kariéra skončila 15. března 1939 nacistickou okupací. Podobně dopadlo i studium na vysoké škole technické v Brně v listopadu téhož roku. Po maturitě na vyšší prům. škole stavitelské v Brně až do konce své služební aktivity pracoval jako stavební technik - stavitel, posledních 30 let u podniku Výstavba OKD v Ostravě jako odpovědný přípravář výstavby karvinských dolů a pak jako vedoucí rozvoje podniku. Od 1. 3. 1980 je v důchodu a věnuje se svým zálibám - fotografování, historii a rodopisu.

Původní užší rámec genealogie vlastního rodu se zajímavými objevy (rodokmen dosahuje do poloviny 16. století) rozšířil v posledních deseti letech o badatelský zájem v oblasti celého ostravského regionu se soustředěním na minulé děje a tvářnost Ostravy. V tom mu pomáhá jeho "stavbařská" praxe. Uveřejnil řadu studií na historická témata, v nichž se mj. pokusil zviklat nekritickou víru ve spolehlivost některých úředních dokumentů minulých století.

Od roku 1980 je členem KGHO a v posledních pěti letech pak členem jeho výboru. Zde působí jako lektor v kurzech paleografie; se svými "bakaláři" zajíždí velmi často na odborná pracoviště, kde se stává nepostradatelným rádcem při praktickém čtení textů různých druhů archiválií. O jeho publikační činnosti a širokém záběru jubilantových zájmů svědčí nejen přiložená bibliografie, ale hlavně přednášky zaměřené na kulturní a stavební pamětihodnosti širšího Ostravska. Nezanedbatelnou činností je i jeho překladatelská práce, která je plně využívána v práci týmu zpracovávajícím téma vícegeneračních rodin ve Vítkovických železárnách.

Výbor klubu spolu s členskou základnou alespoň touto formou děkuje jubilantovi za vše, co pro klub udělal a zároveň mu přeje hodně zdraví a elánu do příštích let a nezbytné úspěchy při badatelské, lektorské i publikační činnosti.

Bibliografie:

1. Nejstarší "sčítání lidu" v Ostravě roku 1667. Zpravodaj KGHO 1982, č. 3, nové č. 11.
2. Ostravští kožešníci v 17. a 18. století. Zpravodaj KGHO 1983, č. 4, nové č. 16.
3. Z historie ostravského náměstí. Zpravodaj KGHO 1984, zvláštní číslo.
4. Jak byla vydlážděna "císařská silnice" v Moravské Ostravě. Zpravodaj KGHO 1984, č. 20.
5. Jak vznikla Hlavní třída v Moravské Ostravě. Vlastivědné listy 1985, č. 1.
6. Město Moravská Ostrava v 17. a 18. století. Kriticky o věrohodnosti některých písemných pramenů. Časopis Slezského muzea 1985, č. 1 B.
7. Recenze prací F. Matějka o Moravské Ostravě v 17. století. Časopis Slezského muzea 1986, č. 1 B.
8. Výroba železničních vagónů ve Vítkovických železárnách v letech 1849 - 1853. Slezský sborník 1986, č. 3.
9. Vodní mlýny a mlynáři ve staré Ostravě. Časopis Slezského muzea 1986, č. 3 B.
10. Jak vznikla Nádražní ulice v Moravské Ostravě. Vlastivědné listy 1987, č. 1.
11. Z místopisu staré Moravské Ostravy. Ostrava, sborník příspěvků k dějinám a výstavbě města. Sv. 14, 1987.
12. K umístění ostravského nádraží v Přívoze v r. 1847. Tamtéž.
13. Právovárečné měšťanstvo v Moravské Ostravě. Ostrava, sborník příspěvků k dějinám a výstavbě města, Sv. 15, 1989.

Jubilea členů KGHO v I. pololetí 1990:

50 let -	Miroslav	Milec	13.	2.
	Bedřich	Petrik	27.	4.
	Libuše	Cimalová	20.	5.
	Mikuláš	Rutkovský	12.	6.
55 let -	Alois	Ernest	13.	5.
60 let -	Eduard	Bejček	29.	1.
	Jan	Springer	2.	3.
	Havel	Kowarz	20.	6.
70 let -	Miloslav	Kroček	12.	2.
75 let -	Ladislav	Kašpar	29.	4.
	Alois	Domčík	7.	5.
80 let -	Karel	Liška	28.	1.
85 let -	Vojtěch	Pelikán	11.	2.

Blahopřejeme.

Heraldická výstava.

Osmdesáté výročí narození předního českého heraldika a heraldického kreslíře pana Lišky z Prahy oslavil Klub genealogů a heraldiků poněkud netradičním způsobem, uspořádáním výstavy na téma: "Městská heraldika v celoživotní tvorbě Karla Lišky".

Výstava byla otevřena dne 9. 1. 1990 slavnostní vernisáží ve výstavním sále Domu kultury VÍTKOVICE. Úvodní projev přednesl předseda klubu, na něj navázal hodnocením jubilantova díla a jeho přínosu pro českou heraldiku pan Jiří Stibor. Potěšujícím faktem bylo přijetí nabídky k hudební spolupráci žáky ostravské Konzervatoře pod vedením profesora tohoto hudebního učiliště p. Leona Jurici.

Celá akce trvala sice jen čtrnáct dnů, ale byla v centru pozornosti ostravské kulturní veřejnosti, o čemž svědčí nejen množství hezkých zápisů v návštěvní knize, ale i statistika návštěvnosti akcí Domu kultury VÍTKOVICE.

Ma

Poděkování:

Výbor KGHO děkuje všem svým členům a příznivcům za blahopřání do roku 1990 včetně nápaditých a namnoze originálních P.F. Výbor klubu věří, že po uklidnění politické situace najdou členové KGHO opět dostatečný prostor k další činorodé práci. Zároveň přejeme svým členům a příznivcům hodně zdraví a osobní pohody do tohoto roku.

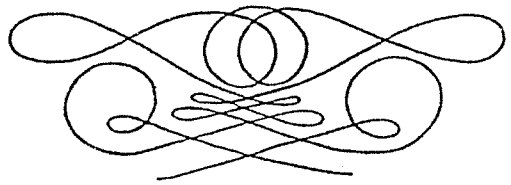

TISK PROPIS ☎ 2282/3243, 4331

OBSAH ORLICE 1/90: str.:

Slovo úvodem	1
Zpráva o činnosti KGHO	2 - 8
Tři období vývoje znaku Slovenska	9 - 25
Žerotínové v saském exilu	26 - 42
20 let znaku Orlové	43 - 50
Návrh nového znaku Československa	51 - 56
Naši jubilanti	57 - 58
Životní jubilea členů KGHO v I. pololetí 1990	59
Heraldická výstava	59
Poděkování	60